

IKAITSEIKODU

No 21

Hind 30 s.

1936

Teadaanne seakasvatajatele

Tingimused:
Oktoobris elus-
kaalu alammäär
100 kg,
novembris elus-
kaalu alammäär
105 kg

Käesolevaga teatame, et Eksporttapa-
majad jätkavad endiselt elusloomade
kokkuostmist ekspordiks piiramata arvul

Dastu võetakse ainult õäsi toidetud
sigu. Kuna praegu kokkutoodavad
sead on liiga kerged, tuleb sigu
õoolega raskemaks nuumata

**Däljamaksu
õind**

60 s.

**eluskaalu
kg**

Eesti Peekoni Eksportühisus

A.-S. EESTI LAENUPANK

TALLINN, SUUR KARJA 18. OMA MAJA
TELEFONID 433-56; 446-82; 446-84

VANIMAI D EESTI RAHAASUTUSI
ASUT. 1909

DISKONTEERIB VEKSLEID
VÖTAB RAHA HOIULE
TOIMETAB KÖIKI PANGA-
OPERATSIOONE

O-Ü. TILGA & KO.

Elektriosakond, Tallinn, Harju 23, tel. 467-98.
Elektriarmatuurid. Triikraud. Keedu-
nõud. Pliidid. Ahjud. Igasugused instal-
latsioonimaterjalid. Jõujaamade ehitu-
sed. Kalkulatsioonid. Nõuanded.

Tööstusosakond, Tall., Kappeli 7, tel. 312-26.
Igasugused metallitööd. Galvaanilised
vannid. Bakeliidi pressimine. Elektro-
tehnilised artiklid.

Speditsoon, Tallinn, S. Karja 18, tel. 445-73.
Kaupade speditsoon. Vahetalitused.
Komisjonid ja tollitalitused.

PERENAISED!

Töö majapidamises on
mänguasi, kui käepärast

LODIX

kingakreem

SIDOL

metalli- ja aknapuhastaja

SIGELLA

poonimisvaha

SIRAX

küürimispulber

SOLIID

jõulu- ja majapidamisküünlad

SOPAL

plekkide eemaldaja

A/S. SIDOL COMPANY

Tallinn, Soo tän. 29, telefon 441-00

Saadaval

igast saapa-
kauplusest

Ainuesindaja Eestis

EMIL KUMENIUS

Tallinn, Lai t. 9. Kõnetr. 437-46

A. KLAFF

PABERI- JA KIRJUTUS-
MATERJAALIKAUPLUS

Harju 20, Tallinn, tel. 436-51

KÖITEKODA

A. KLAFF

Vene 10, Tallinn

ROYAL

kirjutusmasina
peatumatu võidukaik.

ROYAL kirjutusmasina
headusest ja üleole-
kust annab kindla ja
ümberlõkkamatu tõen-
duse see, et 25. august-
il 1936. a. korraldatud
rahvusvahelisel kirju-
tusmasinate kiirkirju-
tamise võistlusel

võitis

I koha ROYAL,
mil kirjutati ühe tunni
jooksul

135 sõna minutis
(11,25 tähte sekundis)

II koha ROYAL
— **132 sõna minutis**
(11 tähte sekundis).

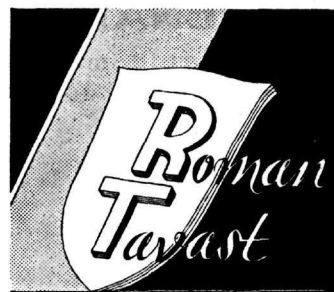

ROYAL

kiireim kirjutus-
masin maailmas.

**V₂ LOUN &
SCHITIKOV,**

Tallinn, Niguliste 18,
tel. 434-37.

**VÄÄRTMETALLASJADE
& MÄRKIDE TEHAS**

DÄRNU 20 TELE-45279
MAANTEE FON

“““
VÄÄRTMETALLASJADE
JA MÄRKIDE TEHAS

ROMAN TAVAST

Meie maitsekalt välja-
töötatud ja vastupida-
valt kullatud

**uued
vormitunnused**

on saadaval:

Kaitseliitlaste tarvete
laos,

Sõjaväe Majandusühisuse
osakondades ja
erakauplustes.

TOIMETUS:

Tallinnas Kaarli t. 8, kaitseliidu peastaabi ruumes.

Vastutav toimetaja: kolonel J. Maide
telefon 451-94.

Tegev toimetaja: kapten A. Truuvere
telefon ametis kv. 156-a,
kodus 465-01.

Väljaandja: Kaitseliidu peastaap.
Kaanetõõ arvatakse tasu alla, kui sellele tasunõudmine on peale kirjutatud. Tarvitamata ja tagasisaatmiseks markimata kätikirju alal ei hoita.

Tegevtoimetaja kõnetunnid teisipäeviti ja neljapäeviti kella 10.00—12.00.

*

TALITUS:

Tallinnas Kaarli t. 8.

Talitus on avatud iga päev kella 9—3.
Telefon 451-89.

Tellimishind aastas 6 krooni, 1/3 a. 3 kr.,
1/4 a. Kr. 1.50, kuus 50 senti.

Kuulutuste hinnad: 1 üks lehekülj tekstis ees 50 kr., tekstis 80 kr., teksti all 40 kr. Väline kaas 80 kr., sise-
mised 60 kr.

Nr. 21

1936

SISUKORD:

Kolonel J. Maide — Narva lahing 20.
nov. 1700. a.

— Sakala manööver.

— Fotoreportaaz Sakala manöövrilt.

G. Matto — Aleksander Nõmtak †.

P. T. — Elmar Kumari.

J. Heljuste — Kaitseliidu asutamise
päeva otsimisel.

V. V-la — Kl. Põhja malevkonna 19-daks
aastapäevaks.

— Ülevaade Kl. Tallinna maleva üksiku kuulipildurite kompanii arengust.

Kol.-lt. P. Asmus — Valge Kotka riigist — külalislahkes Poolas.

Jaan Rimpel — „Kabral“ Jurka.

— Toimetusele saadetud kirjandus.

LÄÄNE-EESTI ÜHISPANK
MARJAMAAL
KÕIK PANGAOPERATSIOONID

J. KOPE

**KALLISMETALLSAADUSTE-
JA LAUATARVETETÖÖSTUS**

**TAL LINN, PIKK TÄN. 27
KÖNETRAAT 441-21 ASUT. 1891**

MÕÖDUANDEV ÄRI

KAITSEMÄRK
M U N K

LAUATARVETE, AUHINDADE, AUKINGITUSTE
JA MÄRKIDE VALMISTAMISES KALLIS- JA
TEISTEST METALLIDEST

Alpina — KVALITEETKELLADE AINUESINDUS

ERATELLIMISTE VASTUVÕTMINE OMA TÖÖKOJAS
VALMISTATAVATE KAVANDITE JÄRELE

KLAAS toob ruumidesse valguse, õhuavaruse, ilu ja puhtuse.

KLAAS on sobivaim vahend äride moodsaks sisustamiseks.

KLAAS toob ruumidesse päikest ja elurõõmu.

A.-S. FRANKONIA

võib varustada Teid igasuguse klaasiga.

A.-S. FRANKONIAL on eritöökoda äride sisus-
tamiseks ja dekoratsiooniesemete valmistamiseks.

Juhatus ja peakontor Pärnu mnt. 29. Telefon 463-36, 469-07.

Tellimiste vastuvõtmine, eelarved, plaanid ja nõuanne.

Mehaanikatöökoda: Hobuse tän. 12, telefon 439-31.

Peegli- ja klaasitööstus: Rauda tän. 38, telefon 303-97.

Kauplus: Pärnu maantee nr. 41, telefon 463-37.

Kaitse Kodu!

ILMUB 2 KORDA KUUS

Nr. 21

Tallinnas, laupäeval, 17. oktoobril 1936

XII aastakäik

NARVA LAHING

Kolonel J. MAIDE

20. NOVEMBRIL 1700. A.

Pühapäeval, 18. oktoobril, avatakse Narvas Kaarel XII võidurikka lahingu tähistamiseks põhjasõjas 1700. aastal mälestusmärk. Alljärgnevalt toob „Kaitse Kodu!“ oma lugejale selle lahingu kirjelduse

XVII ja XVIII sajandi vahetusel olid poliitilised olud Rootsile ebasoodsad või isegi äärmiselt rasked.

Rootsil, võttes enda alla Botnia lahe mõlemapoolsed maa-alad, tuli idas tõrjuda tagasi riigi piiridesse tungivad moskvalaste röövsalku ja läänes ning lõunas võidelda daanlaste ja norralaste vastu.

Daanil oli püüdeks hoida enda käes valitsemist Põhjamaade üle. Et Rootsimaad hoida oma mõju all, pidi Daani valitsema eeskätt merd. Tegelikult valitseski Daani sel ajal Baltimere teid ja praeguse Rootsi lõuna piiril asuvaid maakondi.

Kui rootslased kandsid oma võimu üle Baltimere idakallastele, leidsid nad siit eest uue vastase — Poola, kes püüdis vallutada maid ja heita enda alla rahvaid kuni Soome laheni.

Samal ajal püüdis ka Peeter I, moskvalaste tsaar, Venemaa tarvis „raida valgusakent Euroopasse“ ja selle eesmärgi teostamiseks tungida välja merele, — kas Soome lahele või Balti mere rannikule.

Säärasel olukorras, ümbritsetuna vaenulistest riikidest, kujunes Rootsi seisukord tõesti raskeks. 1699. aastal moodustati rootsivastane koalitsioon, millesse kuulusid — Venemaa, Daani ja Saksi kuurvürst, kes alles hiljuti oli valitud Poola kuningaks. Koalitsiooni kuuluvad riigid määrasid järgmise tegevuskava:

Daanlased pidid rootsivastase sõjalise tegevuse alustama 1700. a. varakevadel, tungides Holsteini ja samal ajal tegutsedes laevastikuga Balti merel, et takistada rootslastel saata toetusi Eesti- ja Liivimaal asuvatele vägedele.

Poola kuninga August II lähimaks eesmärgiks oli Riia vallutamine.

Peeter I pidi sõjategevuse alustama Ingeris alles pärast rahu sõlmimist türklastega, kellega venelased seisid sõjajalal. Peeter I oli peamiseks sihiks esmajoones Narva vallutamine, sest Narva linn oli just kui väravavahiks idast läände viivatel teedel. Narva kaudu lootis Peeter I jõuda merele, et siit paistaks Lääne kultuuri- valgus pimedasse ja ajast mahajäänud Venesse.

Rootsi valitsejaks sel ajal oli noor kuningas — Kaarel XII. Räägitakse, et Kaarel XII olnud karujahil, kui jõudnud kohale kiirkäskjalg teatega, et rahu-aeg on möödunud. Kaarel XII kolkinud parajasti ohtlikku metslooma nuiaga, sest tulirelva kasutamise metsade kuninga vastu oli kuningas ära keelanud. Sõjasõnum ei heidutanud noort kuningat põrmugi. Ta jatkas rahulikult karujahti. Kui see aga oli jõudnud lõpule, jättis ta jumalaga kõigi oma nooruspõlve mängudega ja juhtis kogu oma tahtejõu Rootsimaa kaitseks ja vaenlaste hävitamiseks.

Võttes vastu vaenukinda, otsustas Kaarel XII tegutseda aktiivselt ja lüüa oma vastaseid üksikult, järgemööda, alates kõige kardetavamast, kelleks olid daanlased. Venemaaga ei arvestanud Kaarel XII alul kuigi tõsiselt, sest venelaste sõjakunst tol ajal seisis võrdlemisi õige madalal astmel. Rootsi sõjakunst, vastuoksa, püsis aga kõrgel tasemel ja Rootsi sõjavägi omas Euroopa riikides erilise kuulsuse. Daanivastase sõjakäigu ajal otsustas Kaarel XII venelasi ja poolakaid Eestis ja Ingeris asuvate kindluste all hoida kinni seni, kuni daanlased lõplikult löödud. Oma kavatsusis Kaarel XII ei eksinud. Ta võitis daanlasi ja sõlmis nendega 8. augustil 1700. a. Traventhali rahulepingu, mille alusel pidi Daani rootsivastast koalitsioonist lahkuma.

Kaarel XII lahingut juhtimas

Nüüd ruttas Kaarel XII Eestisse, poolakate vastu.

6. oktoobril 1700. a. maandus Kaarel XII Pärnus. Siit kavatses ta liikuda Riia peale, mida sel ajal piirasid poolakad. Kavatsetav sõjakäik jäi aga teostamata, sest poolakad, kuuldes Kaarel XII maandumisest Pärnus, lõpetasid Riia piiramise ja asusid talvekorterisse Leedu- ja Kuramaal.

Kuna Riia linna otsene hädaoht enam ei ähvardanud, muutis Kaarel XII ka oma otsuse ja tõttas appi Narva linnale, mida sel ajal piirasid venelased.

Esimesed vene väed (4130 meest) Novgorodi kubeneri vürst Ivan Trubetskoi juhatusel jõudsid Narva alla 9. septembril. Neile järgnes kindral-major Buturlini korpus (3954 meest), mis jõudis Narva alla 23. septembril.

Narva all valis vene tsaar, Peeter I, oma asupai-gaks Kamperholmi saare, allpool Narva linna. Kamperholmi saarelt ehitati sild Narvajõe vasakule kaldale, mille algkoha saarel võib veel praegu üles leida. Peale nimetatud silla oli Narvajõel, allpool Kamperholmi saart, kus jõgi kitsam, veel teine sild (veidi allpool Vepsküla), millel nähtavasti sõjaliselt aga suurt tähtsust ei olnud. Võib oletada, et viimast silda mööda tulid vene sõjaväed Narvajõest üle, kuna aga pärast vägede ületulekut, ja kui silla ehitus Kamperholmi saarelt oli viidud lõpule, nimetatud sild lahutati ära.

2. oktoobril alustasid venelased linna piiramise töid Hallarti juhatusel. Peale otsese ülesande — Narva linna piiramine ja vallutamine — oli vene sõjaväel veel teine ülesanne: kindlust piiravate vägede kaitse korraldamine rootslaste vastu, kui viimased kindluses sissepiiratud garnisonile tuleksid appi väljaspoolt.

Võttes arvesse eeltoodut oli Narva linn venelaste poolt läänest piiratud sisse kahe katkestamatu valli ja kaevikute joonega — s. o. kontrvallatsioon- (seesmine) ja tsirkumvallatsioon- (väline) piiramisjoontega, mis algasid Vepsküla ja Väike (Sutgovi) saare juures (Shnellenholm) ja läksid edasi loogakujuliselt, kumerusega läände, kuni Joalani.

Narva alla koondunud Vene sõjavägi asus Narvajõe vasakul kaldal umbes 7 km pikkusel rindel, — rindega lääne poole. Parem tiib toetus Narvajõe vastu Kamperholmi saart, vasak tiib — Narvajõe, veidi ülalpool Joalat.

Paremal tiival, Kamperholmi saare vastas, asusid Preobraženski ja Semjonovski kaardiväe rügemendid ja Golovini diviis; keskel — Trubetskoi; vasakul tiival — Weide diviis ja šeremetjevi ratsavägi.

Tsirkumvallatsioonjoone paremal tiival asuvalle üksikule künkale oli asetatud patarei parema tiiva kaitseks; tsentrum, mida eraldati mõlematest tiibadest harkjalgadega ja ümbritseti igast küljest barakkidega, kujutas endast midagi väikese kindluse sarnast, mis võimaldas luua kauaaegse kaitse võrdlemisi kõrgel Hermani (Pähklamäe karjamõis) mäekünkal; vasak tiib oli kõige vähem kindlustatud.

Eesti talupoeg Tehve Rabe, kes juhtis Kaarel XII väe läbi soode Narva alla

OMA ASJUS

Käesoleva numbriga tähistab „Kaitse Kodu!“ oma ilmumise 11-dat aastapäeva.

Kogu nende aastate kestes on meie ajakirjal olnud täita vastutusrikas ülesanne — olla kaitseliidu häälekandjaks ja ta töö ja elu peegliks. Kui see siht tänini tal on õnnestunud ja „Kaitse Kodu!“ lugejaskonnas on leidnud poolehoidu ja uusi sõpru — siis võib rahuldustundega märkida, et meie ajakiri on täitnud temale pandud ülesanded meie vabatahtlikus kodukaitse töös.

„Kaitse Kodu!“ jääb ka edaspidi truuks tema asutamise päevadel omaks võetud ja aastate kestes väljakujunenud põhialustele. Ta tahab kõige temast olenevaga aidata väsimatult kaasa kaitseliidu mõtte teostamisele ning selle vaimu alati erksa ja ajakõrgusel hoidmisele.

„Kaitse Kodu!“ loodab sama innukat kaasabi oma kaastööliselt ning sama heatahtlikku suhtumist senistelt ja ka uutelt sõpradelt-lugejatelt ka edaspidi.

Lubatagu siinkohal ütelda kõigile, kes on kaasa aidanud meie ajakirja ilmumisele ja levikule, otsekohesimat tänu!

„Kaitse Kodu!“ toimetus ja talitus.

Vasakul tiival asusid kaevikute jooned (kontrvallatsioon ja tsirkumvallatsioon) üksteisest 30—50 sülla kaugusel, tsentrumis oli vahe — 120 sülda, paremal tiival ulatus aga distants kuni 600 süllani.

Tsirkumvallatsioonjoone jäljed 1700. a. on hoidunud alal kuni käesoleva ajani; neid võib eriliselt selgesti märgata paremal tiival, alates Eesti vanast surnuaiast, mis on veidi ülalpool Vepsküla.

Üldiselt oli kaitse väljapoole nõrk; 7 km ulatusel oli seatud üles kõigest 22 suurtükki ja 18 mortiiiri.

Ülejäänud kahurid olid seatud üles Narva läänepoolsete bastioonide (91 suurtükki ja 11 mortiiiri) ja Jaanlinna (32 suurtükki ja 3 mortiiiri) vastu.

Peab tähendama, et kõige selle juures linna piiramise töid juhiti mitte küllalt teadlikult, näiteks, ülesseatud patareide laskekaugus ei ulatunud eesmärgini.

Pealeselle oli kahurväe materjaalosa väga viletsas seisukorras; alatasa murdusid suurtükkide lafetid, rattad ja teljed ja halbade laengute tõttu lõhkesid tihti isegi torud. Mortiiiridest võis lasta ainult kividega, sest pommid ei vastanud kaliibrile.

Vaatamata sellele, et venelased Narva ja Jaanlinna rõngana olid piiranud sisse, linna lasknud üle 3000 pommi ja kaks korda Narva peale joosnud tormi, — kaitses garnison linna kangekaelselt.

21. oktoobril tekkis linnas tulikahju, mis aga peagi kustutati.

Linna kodanikud töötasid kindlustuste parandamisel kõrvuti sõduritega alatise tule all.

Sissepiiratud linna seisukord oli siiski väga raske. Linna kodanike meeoleolu oli juba hoopis langenud. Ei olnud ka teada, kas tuleb Kaarel XII venelaste poolt sissepiiratud Narva linna vabastama või mitte. Kõrgelt kindluse müüritl võis näha ainult 34.000—35.000-mehelist vene armeed, kes iga ilmakaare poolt linna piiras.

Kuid kõige selle peale vaatamata otsustas Narva komandant kolonel Horn linna siiski kuni viimse meheni kaitsta.

Sel ajal, kui Vene sõjaväed piirasid Narva linna, võitis Kaarel XII daanlasi. Pärast Traventhali rahu võttis Kaarel XII ette sõjakäigu Liivimaale.

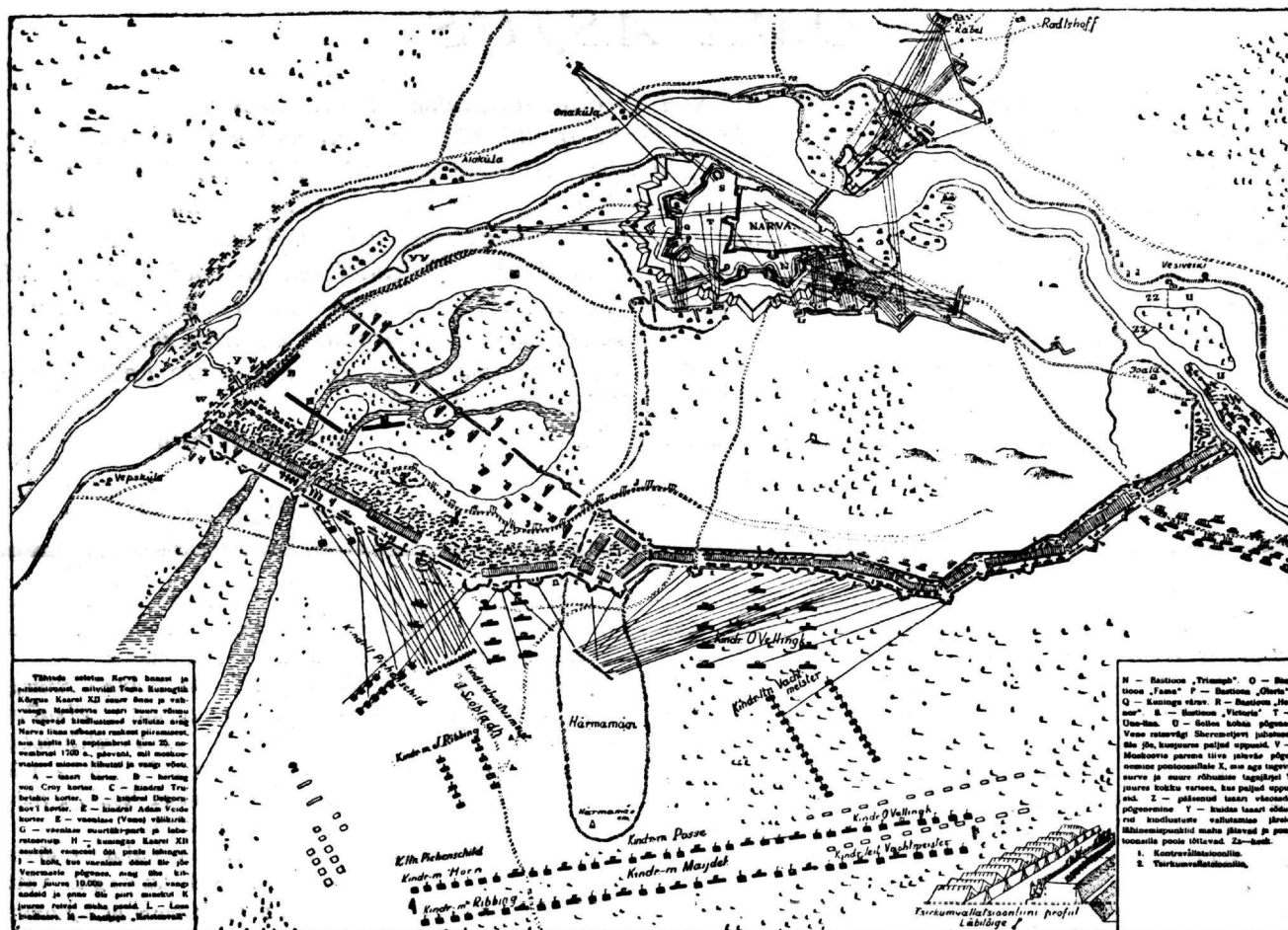
Rõõm oli ülisuur, kui saadi teada Rootsi kuninga tulekust. Liivimaa hingas jälle kergemalt. Elanikud ja esindajad ülikoolist tulid rõõmu- ja tänukõnedega kuningale Pärnu sadamas vastu. Kaarel XII jäi 8 päevaks Pärnu, seni kui kõik laevad jõudsid kohale, sõjavägi laevadelt tuli maale ja puhkas välja.

Pärnust liikus Kaarel XII Tallinna, kuhu ta jõudis 26. oktoobril. Tallinlased kavatsesid kuningat võtta vastu suure auga. Valitud esindajad ootasid kuningat väljaspool linna Pärnu maanteel. Oli sügisene vihmane ilm. Kuid ootamine oli asjatu — kell 2200 tulid valitud linna esindajad läbimärgadena ja poolkülmanutena linna tagasi. Kui esindajad teise päeva varahommikul tulid kokku turuplatsile, et uuesti kuningale minna vastu, kuuldusid linna vallidelt rootslaste sõjahüüded, ja kuningas Kaarel XII ratsutas Toompea lossi. Kohe ilmusid linnavalitsuse esindajad ja linnapea ulatas kuningale kullatud linna võtme, mispeale aga Kaarel XII võtit tagasi andes ütles: „Hoidke ta enda käes; ma ei tea kedagi, kes suudaks seda hoida kindlamini kui teie ise.“ Tallinnast ruttas Kaarel XII oma väikesearvulise sõjaväega (umbes 8000 meest) Narva alla.

Narva linna piiramise tööd ei olnud kaugeltki veel lõpnud, kui venelaste seas lagunes laiali teade, et Rootsi kuningas Pärnus on maandunud ja tõttab appi Narvas sissepiiratud garnisonile. Kuulujuttude kindlakstegemiseks saatis Peeter I 26. okt. Tallinna maanteed mööda Rakvere suunas välja tugeva ratsasalga (5000 meest) Šeremetjevi juhatusel, ülesandega valvata rootslaste liikumise järele. Šeremetjev võttis Rakvere linna enda alla, kuid saades teateid rootslaste liikumisest Rakvere suunas taganes varsti Purtse juure.

Rootslased vallutasid Rakvere ja jõudsid, surudes tagasi Šeremetjevi ratsasalga, 19. novembril Laagna mõisa.

Järgmisel päeval vara hommikul jätkasid nad liikumist Narva suunas. Ei liigutud Tallinna-Narva maan-

20. nov. 1700. a. Narva all peetud lahingu skeem

teed mööda, kust neid venelased ootasid, vaid eesti talu-
taat, olles teejuhiks, viis rootslased teeradu mööda Narva
alla läbi metsa, mida venelased seni lugesid täiesti läbi-
pääsmatuks.

Rootslastel Narva lahingus oli 8000—9000 meest;
venelastel aga mitte vähem kui 35.000 meest.

Hinnates Hermani mäelt Vene sõjaväe asetust ja
nende poolt sissevõetud positsioone ühes tehtud kind-
lustustöödega jõudis Kaarel XII otsusele, et kõige
tugevamini on kindlustatud vaenlaste tsentrum, mis-
pärast tema otsustas ka atakeerida vaenlasi mõlema-
telt tiibadelt, sinnes mööda tsentrumist. Nõnda siis,
lahingukorras parempoolne grupp — kindral Wellingki
juhatusel — pidi venelasi atakeerima lõuna pool Hermani
mäe, vasakpoolne grupp — Kaarel XII ja kindral
Rehnschiöldi juhatusel — põhja pool Hermani mäe.
Mõlemate gruppide ühiseks ülesandeks oli venelaste
positsiooni läbimurde teostamine keskpäigas Hermani
mäest lõuna ja põhja pool ning pärast üksteisest eral-
datud Vene sõjaväe tiibade hävitamine. Hermani mäele
paigutati Rootsi suurtükivägi kindral Siöbladhi juha-
tusel.

Lahing algas kella 1100 paiku vastastikuse tule-
vahetusega, mis kestis kolm tundi. Rootslased, nähes,

et venelased kaevikutest võitlusele välja ei tule, hak-
kasid end korraldama rünnakuks.

Kaarel XII sõitis läbi sõjavägede eest ja ütles,
et neil ei ole vaenlast võita mitte esimene kord ja et
vaatamata venelaste arvilisele ülekaalule ootab tema
oma sõdureilt kas võitu või ausat kangelassurma la-
hingus!

Tõusis kõva ja külm läänetuul. Sadas rahet ja
lund. Kell 1400 alustasid Rootsi sõjaväed tiheda rahe-
ja lumeloori kattel lähenemist Vene vallidele.

Kaarel XII jälgis lahingu arenemist esialgu Her-
mani künkalt. Varsti asus ta aga oma trabantide,
kes jagati kaheks eskadroniks, etteotsa ja liikus läbi
soo venelaste parema tiiva poole. 15 minuti jooksul
vallutati venelaste kindlustused Hermani mäel. Vürst
Trubetskoi rügemendid taganesid kiires korras osalt
parema, osalt vasaku tiiva suunas. Venelaste suurtüki-
vägi langes siin rootslaste kätte.

Pärast läbimurde teostamist pöörsid rootslased
paremale ja vasakule, et lüüa vaenlase püsijäänud
tiibu üksikult.

Kindral Weide väeosad vasakul tiival (Joala juu-
res) tõrjuti vallilt kiirele taganemisele.

Taganedes Narvajõe suunas hakkas Weide diviis

suruma Šeremetjevi ratsaväge. Šeremetjevi ratsavägi alustas paanikalist põgenemist. Et Narvajõeel Joala juures puudus sild, otsustas Šeremetjev oma ratsaväega jõest ujuda üle. Võitu saada mässavatest Narvajõe lainetest, pealegi veel kose läheduses, läks Šeremetjev korda suurte ohvritega: enam kui 1000 ratsanikku viidi Narvajõe möllavate voogudega koskest alla! — Surudes enda eel Weide diviisi pandi peagi rootslaste edasitungimine seisma; — venelased taganemisel, kasutades ära kõik majakesed, barakid ja brustverile asetatud harkjalad, ehitasid siin terve rea barrrikaade, millest rootslased enam ei suutnud jagu saada.

Venelaste paremal tiival asuvad väeosad, atakeerituna rootslaste poolt, sattusid samuti paanikasse ja alustasid põgenemist. Lõpmatu sõdurite hulk jooksis ujuvale sillale, mis ühendas Narvajõe vasakut kallast Kamperholmi saarega. Sild ei suutnud sarnast raskust kanda ja vajus jõe mässavatesse voogudesse, viies endaga kaasa kõik sillal olevad sõdurid. Hiljem, puudutades eeltoodud momenti Narva lahingust, ütles Kaarel XII:

„Ei ole mingisugust huvi sõdida venelastega, sest nemad ei hakka vastu nagu teiste rahvaste sõjaväed, vaid põgenevad surveta. Oleks Narvajõgi kaetud jääga, vist ei oleks meil õnnestunud lasta maha ühtki venelast.“

Vene sõjaväed taganesid täielikus korratuses ja paanikas. Keegi ei kuulnud käske. Ülemjuhataja, hertsog de Croy (Peeter I sõitis ise 18. nov. Narvast ära), püüdis küll kõigi abinõudega luua korda oma

paremal tiival, kuid asjata, sest väeosad ei kuulnud teda enam.

Vähe sellest, vihale ärritatud sõdurid süüdistasid ainult välismaalasi narvaaluses õnnetus lahingus, mis pärast ka paljud välismaalased tapeti maha venelaste endi poolt. Vene sõdurid ähvardasid tappa ka hertsog de Croy ja kindral Hallarti.

Sellest kuulda saades otsustasid hertsog de Croy ja kindral Hallart end vabatahtlikult parem anda vangi rootslastele kui langeda metsikute venelaste ohvriks; needes venelasi jooksis hertsog de Croy Rootsi väesalga juure. „Las kurat ise sõdib sääraسته sõduritega,“ hüüdis hertsog de Croy, jättes saatuse hoole temale usaldatud sõjaväe. Ülemjuhataja eeskujul andsid end rootslastele vangi kindral Hallart ja mitmed teised.

Ainult äärmised rügemendid (Preobraženski ja Semjonovski) paremal tiival, Vepsküla juures, ehitades voorikantsi, panid rootslastele visalt vastu.

Kaarel XII, kuuldes ägedat laskmist venelaste paremal tiival, sai aru, et seal on käimas vihane heitlus. Läbi soo ruttas Kaarel XII venelaste paremale tiivale, et seal oma juuresolekuga julgustada Rootsi sõjamehi. Kohale jõudes viis Kaarel XII mitu korda oma väeosad rünnakule, kuid asjata, venelaste vastupanu oli siin tugev.

Nähes, et ainult oma jõududega on võimatu venelastest siin saada jagu, käskis Kaarel XII parema tiiva väeosadest eraldada 5 kaardiväe pataljoni ja need saata venelaste parema tiiva vastu.

Narva piiramine
nov. 1700. a. Esi-
plaanil Kaarel XII
ratsahobusel

Venelased asetavad oma lipud võitja Kaarel XII jalge ette

Kell 2000 hakkasid nimetatud väeosad lähenema venelaste paremale tiivale. Sügisese pimeduse tõttu ei tunnud üks Rootsi rügement, kes seisis Kamperholmi silla juures, appitulevaid oma osi ära ja arvates neid venelasteks avas appitulevate väeosade peale kõva tule. Rootsi kaardivägi vastas samuti tulega ja valmistus juba tormijooksule. Lõppeks kuuldusid mõlemal pool rootsikeelsed käsklused ja alles nüüd selgus, et lahing käis oma meeste vahel. Mõned ajaloolased arvavad, et rootslaste kaotused nimetatud omavahelises lahingus olid suuremad kui kõik kaotused venelaste tule läbi.

Udune, külm sügisõhtu lõpetas Narva lahingu 20. novembril. Edu lahingus kaldus nähtavasti rootslaste poole, kuid ka venelased panid paiguti veel visalt vastu: kaardivägi hoidis kindlalt alal oma positsioonid Vepsküla juures ja Weide diviis, võttes enda alla head seisukohad vasakul tiival, lõi kõik rootslaste pealetungikatsed tagasi. Nõnda siis Vene väed koondusid positsiooni äärmistel tiibadel kahe grupina: paremal tiival, Vepsküla juures, kaardiväe rügemendid, vasakul tiival, Joala juures, kindral Weide diviis. Rootslased, kes Vene tsentrumi murdsid läbi, jäid õõseks selle ja Narva linna vahele.

Vene kindralid paremal tiival, mitte teades olukorda vasakul, otsustasid pärast pikka nõupidamist rootslastele anda alla.

Rootslaste laagrisse saadeti läbirääkimisteks vürst Kozlovski, kes aga pimeduses sai surma juhusliku kuuli läbi. Järgmisena saadeti major Pill, kes aga Rootsi kuningat ei leidnud üles. Nüüd läks Kaarel XII juure Buturlin ise, mõne kõrgema sõjaväelase saatel. Buturlin lubas Kaarel XII kõik anda üle, mis venelastel narvaaluses laagris olemas, palus aga ainult luba sõjariistadega väljataganemisele Venemaale.

Kaarel XII nõudis kõigi sõjariistade mahapanekut — ainult tarviline osa toiduaineid lubati võtta kaasa, järgneb aga venelaste eitav vastus — algab kohe lahing.

Lõppeks kirjutati läbirääkimised alla järgmistel tingimustel:

1) Kõik Vene kindralid, ohvitserid, sõjavägi püsside ja lippudega ja 6 väljasuurtükiga võivad vabalt Narva alt taganeda.

2) Mõlemad pooled vabastavad vastastikku vangid ja võivad üles korjata oma surnud, et need matta maha.

3) Kõik suurtükivägi (välja arvatud 6 väljasuurtükki) Narva all jääb rootslastele.

4) Kõik muu varustuse (rügementide ja ohvitseride) võivad venelased vabalt vedada ära Narva-jele ehitatud silda mööda.

Kell 2300 hakkasid venelased ja rootslased nüüd juba ühisel nõul ja jõul Kamperholmi saarele viivat langenud silda parandama, mida mööda järgmisel hommikul pidi Narvajõest minema üle Vene sõjavägi. Rootslased olid väga rahul venelaste allaandmisega. Kindral Rehnschiöld olevat isegi öelnud, et põgenejale vaenlasele tuleb ehitada kuldsild.

Kindral Weide oma vägedega oli lõigatud ära teistest Vene armee osadest, s. o. paremast tiivast. Olles arvamisel, et Kaarel XII järgmisel hommikul kõik oma jõud koondab tema vastu, ja teades, et ta üksi nii-kui-nii enam kaua rootslastele ei suuda vastu panna, otsustas ka tema rootslastele alla anda.

Arvesse võttes, et Weide olukord vasakul tiival oli võrdlemisi raskem kui parema tiiva väeosadel ja et Buturlini (parema tiiva) väeosad juba olid annud alla — esitati kindral Weidele ka karmimad nõudmised. Kindral Weide diviis kuulutati kõigepealt kogu koosseisus vangistatuks; rootslased nõudsid kõigi püsside, lippude ja suurtükkide täielikku üleandmist, mille järele siis relvadeta venelastel lubati minna üle silla ja Narvajõe paremal kaldal ühineda kaardiväe rügementidega.

Hommikul 21. novembril, videvikuajal, alustasid Vene sõjaväed Narvajõest üleminekut ujuvat silda mööda Kamperholmi saarele. Esimesena liikusid Gollovini diviis ja kaardiväe rügemendid sõjariistus ja lahtiste lippudega, neile tulid järele kindral Weide väeosad sõjariistadeta ja lippudeta.

22. novembril läks Kaarel XII oma trabantide eesotsas Narva linna. Kolonel Horn, linna komandant, tõsteti vahvuse eest kindraliks.

Venelased kaotasid Narva all vähemalt 6000 meest, kelle hulka on arvatud: lahinguväljal langenud, Narvajões uppunud ja nälga surnud.

Rootslaste kätte langes 177 suurtükki, 151 lippu, umbes 24.000 püssi, suur hulk püssirohtu, 32.000 rubla raha ja kogu voor.

Vasknarvas langes rootslaste kätte hulk Vene lotje, mis olid laetud püssirohu, tina ja toiduainetega.

Rootslaste kaotused ulatusid kuni 2.000 meheni ühes haavatutega.

Pool-näljas ja läbikülmanud Vene sõjaväe riismed venisid aeglaselt Novgorodi poole, kuna Kaarel XII varsti algas uue sõjakäigu poolakate vastu.

Sakala manööver

Ülevaade manöövrist

Nii kujutab meie kõverpeeglimees mulkide väejuhti — Sakala rügemendi pealikut major R. Tarmakit

Sakala manööver on nüüd möödas. Kaitseliidu kroonika on rikastunud suursündmusega, mis väärrib erilist mainimist ja esiletõstmist. Sakala manööver näitas kaitseliidu saavutusi ja senise töö tulemusi riigikaitselise ettevalmistuse alal kaitseliidus, kuid see jääb ühtlasi allikaks, millest ammutatakse õpiseid järgnevaiks lähemaiks aastaiks.

Kaitseliidu monumentaalseid sündmusi ette valmistades kergib tihti üles kaitseliitlaste osavõtu ja ilma küsimus. Nagu suursündmuste statistika näitab, on kõik suuretegevõtted leidnud ülirohket osavõttu kaitseliitlaste poolt. Hoolimata sellest, et kaitseliidu ülesannete täitmine kaitseliitlaste poolt sünnib vabal tahtel, on muutunud kaitseliitlasis sügavaks kohusetundeks täita neid kohustusi, mis kaitseliidu tegevus ja seega vabatahtlik riigikaitseteenistus neile peale paneb. Ka ilmastiku seisukohalt on kaitseliidu suuretegevõtted möödunud õnne tähe all. Nende kahe eeltingimuse täiel määral täitumine on julgustanud rajama üha suuremaid ja võimsamaid meie rahva vabatahtliku omakaitse valmisoleku ja selle jõu demonstratsioone.

2.—4. oktoobrini toimunud Sakala manööver oli üks hiilgavamaid tähiseid kaitseliidu ülesannete ja töö esiletõstmiseks. Manöövrist saadud värsked muljed ja tähelepanekud on väärt, et neid jagada K. K.! laialdase lugejaskonnaga.

1. Väeosade koondumine.

Sakala manööver toimus meie riigi territooriumi selles osas, kus on kitsarööpeline raudtee. Kui siin arvestada kitsarööpalise raudtee vedurite, reisijate- ja kaubavagunite piiratud arvu, manöövri piirkonnas olevate jaamade seisukorda peale- ja mahalaadimise seisukohalt, raudteeprofii li rongide koosseisu ja tõstejõu määramisel, siis on selge, et manöövrist osavõtivate väeosade koondamise ja kodukohtadesse tagasisaatmise küsimuse lahendamine oli palju keerulisem kui seda on vedude teostamine laiarööpalisel raudteel. Vedude korraldamise raskuseks on veel asjaolu, et kaitseliitlasil ei ole võimalik manöövrisesse koondumisel ja kodukohtadesse tagasisõitmisel oma igapäevasesest tööst kulutada palju aega. Nüüd tagantjärele võib vaid kinnitada, et väeosade koondamine ja tagasisaatmine pärast manöövri lõppu teostus täiel määral kindlaksmääratud veokava kohaselt ja kitsarööpalise raudtee suurimaid jõuproove on täieliselt õnnestunud.

Harju rügemendi pealik major K. Saar — kelle nime järgi vastased manöövris nimetasid kogu tema rügementi saarlasteks, olgugi et rügemendis olid kõik kuiva maa mehed

Vedude täieliseks kordaminekuks tegi suure töö raudteevalitsuse eksploatatsiooniamet, eesotsas kolonelleitnant J. K a s a k'iga ja vanema liikumiskorraldaja A. P ü t s e p p'aga. Raskuspunkt maha- ja pealelaadimisel langes Viljandi raudteejaamale, kus aga kõik arenes eeskujuliku täpsusega Viljandi jaamaülema A. V e s s a r'i juhtimisel.

Eeltoodud asjaolusid arvestades algas koondumine manöövri piirkonda 2. oktoobri hommikul. Koondumisel oli põhimõtteks, et kõikide eriuksuste ja vooide koondumine peab toimuma 2. oktoobri kestusel ja jalaväeosade saabumine kahe tunni kestusel 2. oktoobri hommikul enne manöövritegevuse algust. Niisepäev tegelikult sündis. 2. oktoobril saabusid esimesed osad raudteel kohale manöövri rajooni kell 10.00 ja viimsed kell 14.58; 3. oktoobril saabus esimene ešelon kell 04.10 ja viimne kell 06.15.

Siinjuures on huvitav märkida, et manöövrist osavõtivate osade, üksuste ja varustuse veoks manöövri rajooni kulus 14 ešeloni, milles oli kokku 288 vagunit ja platvormi. Peale selle kasutati veel harilikke reisijate- ja kaubaronge. Paljud manöövrist osavõtjad sõitsid kohale veel autodel.

Manöövrijuhatus jälgis ja kontrollis osade koondumist veokava ja ešelonipealikult saadud ettekannete järgi, mis saadeti ešelonipealikute poolt pärast kohale saabumist otsekohe manöövrijuhatus staapi ühes tarviliste andmetega.

2. Tegevus 3. oktoobril.

Kaitseliidu manöövris on saanud vajaduseks ja kombeks, enne kui asutakse operatiivtegevusele, toimetada manöövrist osavõtivate osade ja üksuste ülevaatus. Ülevaatus toimetamisel on mitu eesmärki. Tähtsaimad neist on:

- manöövrisse ilmunud osade ja üksuste lõplik moodustamine;
- kaitseliitlaste riietus, relvade ja rakmete ülevaatus;
- kaitseliitlaste tutvumine kõrgemate pealikutega ja nende juure määratud vahekohtunikega;
- viimaste ettevalmistuste tegemine manöövritegevusse astumiseks.

Nagu teada, võttis Sakala manöövrist kummalgi poolel osa üks neljapataljoniline rügement ühes rügemendi organisatsiooni kuuluvate eriuksustega. On loomulik, et manöövrisse määratud kõiki üksusi ettenähtud koosseisus ei ole kaitseliidu alatises organisatsioonis tervikuna olemas ja need tuleb selleks korraks formeerida. Selleks määratud kaitseliitlased ja allüksused on esimest korda koos ülevaatuskohal ja seal siis ka teostub manöövriüksuse lõplik formeerimine.

Ülevaatus objektiks on ka kaitseliitlaste riietus. Siit saadakse üldpilt selle kohta, missuguses riietuses tõenäoliselt võivad kaitseliitlased-tagavaraväelased teenistusse ilmuda. Siinjuures peab siiski mees pidama, et paljud kaitseliitlased, kellel on muretsatud uued vormiriided, ei pannud seda manöövrisse selga, kartes seda

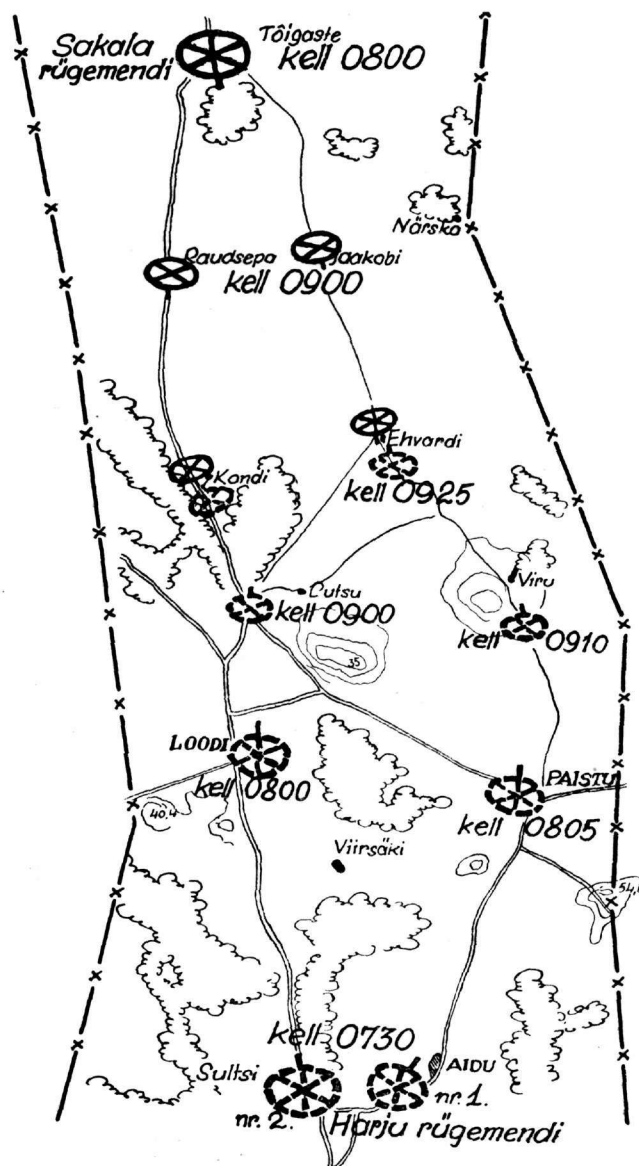
porisel maastikul määrada. Seepärast oli näha vanemaid pealisriideid, mis vastavalt ilmastikule olid küllalt kõlvulised kandmiseks, kuid mille hoidmise tahe ei kutsu esile taktikalisele olukorrale ebareaalset tegevusi.

Sakala rügemendi ülevaatus ja manöövritegevuse lähtekohaks oli Viljandi aerodroom; Harju rügemendile oli selleks kohaks Öisu mõisast kirde pool olev mõisa põld.

Operatiivtegevuse alguseks loeti 3. oktoobri kell 05.45.

Manöövritegevus algas Harju rügemendi luureosade väljasaatmisega.

Skeem nr. 1 Luuretegevus 3. okt.

Arvestades kaht suunda, mis Harju rüg. tegevusribas viis vastase poole, moodustati siis ka ühise juhi alla kuuluvat kaks luuresalka (skeem nr. 1). Kumbki luuresalk koosnes ratsa- ja ratturosadest. Seejuures luuresalk nr. 2, kelle ülesanne oli luure toimetamine Sultsi, Loodi as., Viljandi suunas, oli kõvendatud veel ühe kerge patareiga, soomusautode ja mootorratturite rühmaga.

Rügemendi luurekäsk oli olukorrale täieliselt vastav, ainult üks punkt luure üldülesandest sisaldas vastolu. Luure üldülesanne määras luuretoimetamise „kuni Närskä ja Raudsepa jooneni, püüdes ühtlasi sulgeda Raudna ülekäigud“. Et Raudna jõgi jäi aga patrull nr. 2 luuresuunal määratud lõppjoonest veel 2—2,5 km vastase poole, siis Raudna ülekäikude sulgemise ülesande täitmine oli küsitav.

Sidemepidamise otstarbel olid luureosad varustatud 3 raadiojaamaga, mis kahtlemata soodustasid sidemepidamist luuresalkade vahel rinnetpidi ja üldjuhiga sügavusse.

Sakala rügement teostas luuret ühe luuresalgaga, kes astus Viljandi aerodroomilt välja kell 07.45.

Sakala rügemendi luuresalga jõud olid nõrgemad Harju rüg. luuresalkadest soomusauto- ja mootorratturühma võrra. Et ka Sakala rügemendil tuli luuret toimetada kahe tee suunas, siis üks luuresalk saatis kummalegi suunale luurepatrullid.

Üldiselt arenes poolte luuretegevus tarvilise ettevaatusega, kuid seejuures küllalt intensiivselt. Luureosade tegevuse soodustuseks nii liikumisel kui ka moondumisel oli udu.

Luureosadele järgnenud poolte eelvägede ja peajõudude lahingurännak teostus ka udu kattel ja varjatult.

Vastavalt manöövrijuhatause poolt loodud taktikaliste olukordadele ja ülesannetele oli Harju rügemendi ülesandeks 3. oktoobril kaitse organiseerimine Paistu positsioonil (skeem nr. 2). Harju rügement asus kaitsele kolme pataljoniga esijärgus, kusjuures kaitse raskuspunkt oli pandud rügemendi rinde keskkohale, mida määrab II pataljoni kaitseõigu rinde laius ja varu (III pataljoni) asukoht rinde keskkohal. See oli ka õigustatud, sest pealetungijale olid kõige soodsamad lähised rinde keskkohal.

Suurt rõhku pani Harju rügemendi pealik ka Loodi a.s. kaitsmisele ja oma käes hoidmisele, mis asus vastupanu positsiooni eelserva ees umbes 1 km kaugusel, määrates selleks ühe laskur- ja ühe ratturkompanii.

Kaitsepositsioonile asumiseks ja kaitse organiseerimiseks oli rügemendil ligemale kaks ja pool tundi aega, arvates rügemendi osade jõudmisest kaitsepositsioonile kuni lahinguväljakukseni.

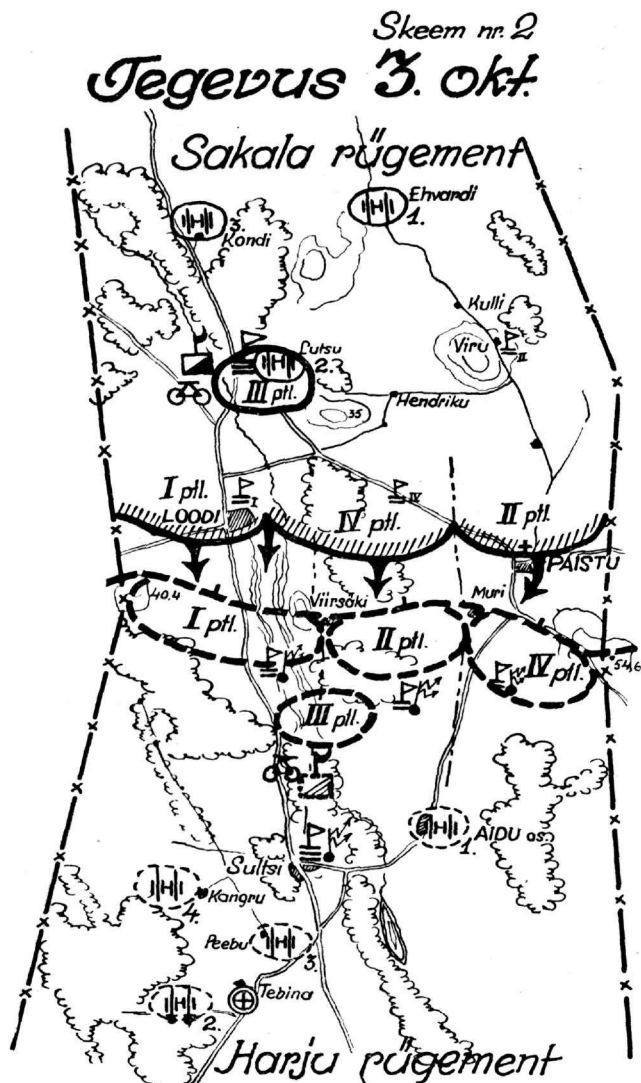
Väärrib märkimist, et manöövri olukorras ei ole võimalik igal maastikul teostada vähimaidki individuaalseid kindlustustöid, laskuri- ja kuulipildujate pesade ehitamise näol. Selle esimeseks takistuseks on asjaolu, et kaitseleidul puuduvad väikesed labidad, et varustada nendega manöövrivast osavõtjaid. Seda küsimust peaks tulevikus kaaluma. Ühelt poolt harjutatakse sellega labida kasutamise oskust relvale ja enesele parema laskekoha valmistamiseks, teiselt poolt ei jää tegevusetu aega kuni pealetungija ilmumiseni, mis kuluks siis laskepesade valmistamiseks.

Sakala rügemendi lahingutegevuseks 3. oktoobril oli pealetung. Rügemendi ülesandeks oli Harju rügemendi kaitsepositsiooni vallutamine ja edu arendamine Sultsi, Aidu a.s. rajooni vallutamiseks. Sakala rügement asus selle ülesande täitmiseks kallaletungi lähtealusele samuti kolme pataljoniga esijärgus, kusjuures rügemendi pealõk oli ette nähtud Sultsi suunas.

Sakala rügemendi esijärgu pataljonide kallaletung arenes suure hooga. Hoolimata sellest, et Loodi a.s. oli tugevasti kaitstud, vallutasid Sakala rügemendi osad kallaletungiga mööda Loodi orgu ja lõõgiga rindelt Loodi as.

Edasi arenesid lahingud mõlema rügemendi tervel rindel kuni kella 16.30-ni.

Manöövritegevus 3. oktoobril lõppis olukorras, kus Sakala rügemendi pealetungist hoolimata oli tema naaberväeosa vasakul sunnitud tagasi tõmbuma. Sellase olukorra loomine manöövrijuhatause poolt oli tarviline selleks, et järgmisel manöövripäeval, 4. oktoob-

ril, anda võimalusi Sakala rügemendile teostada kaitselahingut ja Harju rügemendile pealetungi.

Vastavalt loodud olukorrale algas Sakala rügement 3. okt. õhtul oma tagala asutuste ja vooride tagasitõmbamist ja rindel olevate osade lahtikiskumist vastasest.

Sakala rügemendi taandumismanööver viidi läbi 3. oktoobri õhtul ja ööl vastu 4. okt. asus rügement juba uuel positsioonil.

Harju rügement jäi ööseks püsima Paistu positsioonile.

3. Tegevus 4. oktoobril.

Algatus 4. oktoobril oli Harju rügemendi käes, kes alustas luuretegevust veel enne valgekõrvaldust. Luure tegi kindlaks, et rügemendi rinde ees on vaid Sakala rügemendi nõrgad kontaktiosad, kes ka tagasi tõmbusid.

Kujunenud olukorra ja Harju rügemendile antud operatiivkäsu kohaselt asus rügement kell 05.30 pealetungile. Samal ajal algas Sakala rügemendi kaitse organiseerimist Sini alliku järve, Raudsepa, Jakobi, Närska joonel (skeem nr. 3), kattes ennast Loodi kõrtsis, Viru mäe joonel. Sakala rügement asus kaitsele I, IV ja II pataljoniga esijärgus, varus III pataljon. Jõudude jaotus esijärgus oli tervel rindel ühtlane; varu rinde keskkohal.

Harju rügemendi lähenemine teostus IV, II ja I pataljoniga esijärgus ja varus III pataljon. Rügemendi pealetungi-idee sisaldas pealöögi andmise rügemendi vasaku tiivaga, Loodi as., Viljandi maantee suunas, et ära lõigata Sakala rügemendi taandumisteed Viljandi, lõuna poolt Viljandi järve. See tegevusidee oli selles olukorras täiesti õige ja reaalne. Ka rügemendi jõudude jaotus ja neile antud ülesanded vastasid sellele.

Sakala ja Harju rügemendi ratsaosade tegevusse rakendamiseks 4. oktoobril võeti ratsaosad rügementide pealikute käsutusest kummagi poole brigaadi juhatuse käsutusse. Nende tegevus 4. oktoobril arenes lääne pool kitsarööpelist raudteed Leitru, Rampsi rajoonis.

Nii kaitsja kui ka pealetungija teostasid 4. okt. oma tegevusi ja liikumisi lennuväe intensiivsuse tõttu varjatult ja moondatult. Harju rügemendi lähenemine, kallaletungi lähtealusele asumine ja kallaletungi ettevalmistamine arenes ajaliselt tõenäolisuse piirides. Täpselt kell 09.15 algas Harju rügement tervel rindel kallaletungi. Esiosade rünnakule minekuga kell 10.05 välja lastud esimene punane rakett tähendas manöövertgevuse lõppu. Kolm minutit hiljem ei kostnud enam ühtki lasku teineteise vastu seisnud kahe rügemendi rindel.

Sakala manööver oli seega lõpnu. See lõppis küll 25 min. varem ettekavatsetust, kuid seda seepärast, et Sakala rügemendi vastulöökk jäi manöövrjuhatuse korraldusel teostamata.

Algus rügementide koondumine Tõigaste talu juure. Osade koondumine arenes kiiremini kui ette arvestatud. Tõigaste talu juurest alustas esimesena Sakala rügement kell 12.30 rännakut Viljandi aerodroomile. Rännak üldiselt teostus kolmes kolonnis. Esimese kolonni moodustasid Sakala rügemendi osad, teise kolonni Harju rügement ja kolmanda ühise ko-

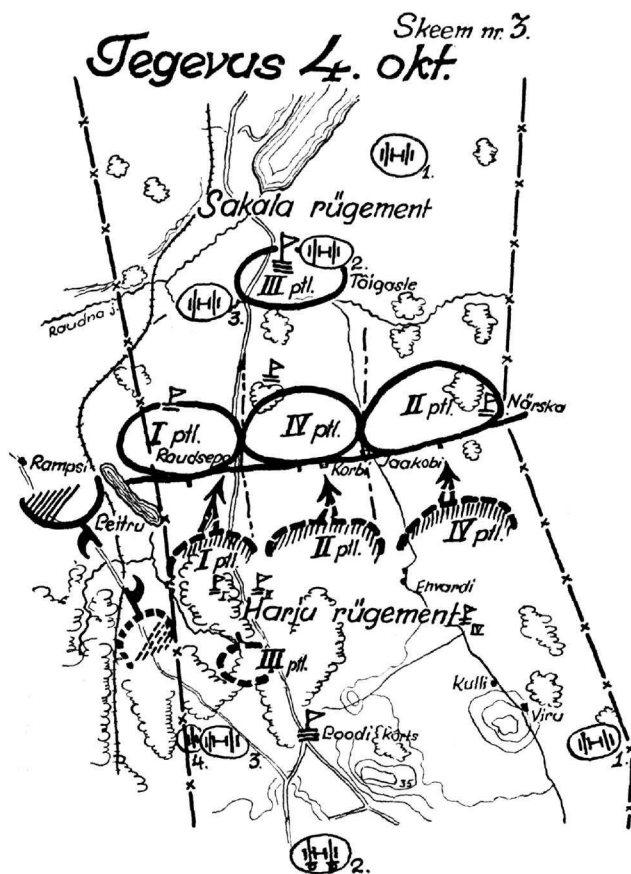
lonni moodustasid mõlema rügemendi moto-meh. üksused.

See rännak, ühtlasi ka paraadrännak, oli üks ilusamaid pilte. Tervelt 1 tund ja 20 minutit kestis Sakala manöövril osa võtnud kahe rügemendi lahinguosade rännak, mida jälgisid kaitseväge ülemjuhataja kindral J. Laidoner, kaitseminister kindral P. Lill, kaitseväe ülem kindral J. Orasmaa ja paljud kõrge külalised, kes olid tulnud Sakala manöövril jälgima.

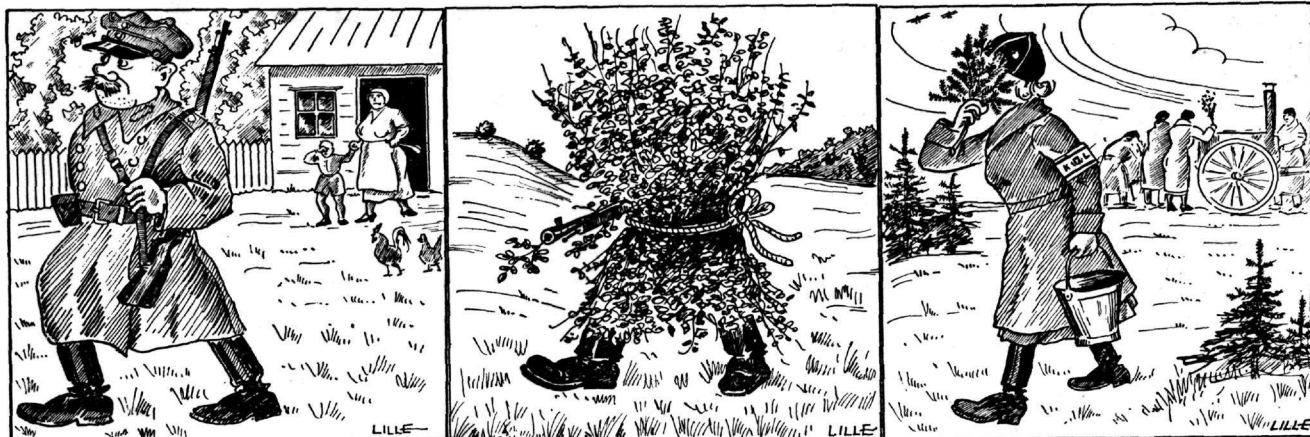
Paraadrännak lõppes Viljandi aerodroomil, kuhu juba 4. oktoobri hommikul olid koondunud mõlema rügemendi majandusvoorid ja välikõõgid. Pärast püüside hakistamist koonduti rügementide kaupa manöövri arutusele.

Esimesena võttis sõna manöövri juhataja kaitseväe peastaabi ülem kolonel J. Maide, andes ülevaate ja hinnangu poolte operatiivtegevusest manöövril. Järgnevalt peatus pikemas sõnavõtus manöövri ja kaitseväe ülesannete juures kaitseväge ülemjuhataja kindral J. Laidoner.

Ülemjuhataja tõstis oma kõnes eriti esile lennuväe, selle tähtsuse sõjalistes tegevustes kaasajal ja tulevikus. Peale aktiivsete võitlusvahendite vastase lennuväe vastu on selle mõju vähendamiseks varjumine ja moondamine igasuguses sõjalises tegevuses ja olukorras esimene vajadus. Ülemjuhataja tähelepanekute ja hinnangu järgi on Sakala manöövril sellele suurt rõhku pandud ja seda nõuet täidetud. Ülemjuhataja märkis veel neid ülesandeid, mida kaitseväel on täita meie riiklikus ülesehitamistöös ka tulevikus.

Manöövri huumor

Igatsedes rahu jättis ta naise ja lapse ja läks Sakalasse sõtta

Ideaalne moondumine luurel

Kah moondumine

Kaitseliidu ülem kindral J. O r a s m a a oma sõnavõtus tänas kaitseliitlasi ja naiskodukaitse liikmeid Sakala manöövrilt osavõtmise eest, aga ka kõiki neid asutusi ja nende juhte, kes otsekohe või kaudselt aitasid kaasa manöövri heaks kordaminekuks.

Kaitseliidu ülema lõppsõnadele ja märguandele järgnes kahe rügemendi kaitseliitlaste kolmekordne „elagu“ hüüd kaitsevägede ülemjuhatajale.

Järgnes Viljandimaa ajutise maavalitsuse esimehe L a u r i ja Viljandi linnaeapa M a r a m a a südamlük ter- vitus kõigile manöövrilt osavõtjatele.

Kahe vastaspoole ühisesse kaitseliidu perre jälle kuulumiseks hüüdis Sakala rügement oma pealiku major R. T a r m a k'u juhatusel kolmekordse „elagu“ oma „vastasele“, Harju rügemendile, võttes seejärel selle tõenduseks efektselt maha oma mütsilt valge lindi, mis oli Harju rügemendi vastaste tunnuseks. Sakala rügemendi „elagu“-hüüetele vastas samaga Harju rügement oma pealiku major K. S a a r'e juhatusel.

Tall. maleva srtv. div. juhatusel auto manöövrilks moon- datult

Kaitsevägede ülemjuhataja lahkumistervitusele järgnes nüüd järgmine käsklus, mille andis manöövri juhataja kolonel J. M a i d e.

„Rügemendid, ümber pöörd! Lõunasöögile, supikatelde juure, taktisammu — marss!“ Kahe rügemendi pööre ja liikumine oli Sakala manöövri veel viimseid efektsed momente. Kümnekond minutit hiljem kinnitasid isukalt oma keha tuhandes manöövrilt osavõtjad naiskodukaitse poolt valmistatud supiga.

Samal ajal ootas Viljandi raudteejaamas ja selle haruteedel 8 ešeloni, et mahutada manöövrilt osavõt- jaid tagasiviimiseks oma kodukohtadesse. Esimene ešelon lahkus Viljandi jaamast kell 18.30 ja viimne kell 22.55, seega 4 tunni ja 25 minuti jooksul teostus kahe rügemendi väljasaatmine Viljandi jaamast.

4. Kokkuvõte.

Sakala manööver on oma tulemustelt jälle suur samm edasi kaitseliidu tegevuses. Seda võis tähele panna ja nentida paljudel aladel.

Taktikalises tegevuses pandi suurt rõhku moon- damisele ja varjumisele. See oli Sakala manöövril üldine imperatiiv. Selle tõttu lähenes taktikaline tegevus tõe- näolisele lahingutegevusele ja arenes nii ajas kui ruu- mis reaalsuse piires.

Sakala manöövril esinesid nooremad pealikud aktiivsetena, algatusvõimelistena ja pealiku mõistele ko- hase käitumisega. See on saavutatud kaitseliidu vaba- tahtlike pealike kaadri järjekindla ettevalmistusega ja täiendamisega. Huvitav on märkida, et manöövril peaaegu kõik juhtimise ametikohad, kus ette olid nähtud ohvitserid, olid ka täidetud ohvitseridega. Sakala rü- gemendi koosseisus ohvitseridele ettenähtud 107 ameti- kohast (alates rühmapealikust kuni rügemendi peali- kuni) olid 91 ametikohal ohvitserid ja 16 kohal mitte- ohvitserid, seega ümarguselt 15%. Harju rügemendi koosseisus ohvitseridele ettenähtud 153 pealiku ameti-

kohal oli 18 mitteohvitseri, mis teeb 11,7% üldarvust. See näitab, et osade ja üksuste juhtimisele manöövris astuvad normaalselt pealikud, kes on saanud selleks ka vastava ettevalmistuse ja kelle juhtimisel taktikaline tegevus Sakala manöövris arenes üldiselt meil maksvatel tegevuse põhimõtetal ja alustel.

Vastavalt pealike juhtimisostkustele ja korraldustele kujunes ka malevlaste tegevus. Mida enam on pealik oma ametikoha väärne, seda eeskujulikult täidavad oma ülesandeid ja tegevusi ka malevlased.

Sakala manöövrit võib täiesti kordaläinuks lugeda ka osavõtjate arvu poolest. Manöövrist osavõtjate, veo- ja liikumisvahendite arvud rügementide kaupa on toodud järgnevas tabelis.

Väeosa nimetus	Inimesi		Hobu- seid	Autosid	Mootor- rattaid	Jalg- rattaid	Vank- reid	Väli- kõike
	kaitseliitl.	naiskoduk. liikmeid						
Sakala rüg. . .	1857	113	220	13	18	165	54	16
Harju rüg. . .	2368	129	202	15	26	115	65	19
Kokku . . .	4225	242	422	28	44	280	119	35

Üldise korra ja sõjalise distsipliini hoidmises ilmutasid Sakala manöövrist osavõtjad kaitseliitlased, nii pealikud kui ka malevlased, oma parima. Nähtused ja üksikute kaitseliitlaste isiklikud nõrkused, mis varemates manöövrites on põhjustanud kõrvalekaldumisi üldisest korrast, ei esinenud Sakala manöövris üldse. See näitab, et kaitseliitlased oskavad teadlikult ja kindlatahteliselt pidada ja austada korda massilistel kogunemistel ja tegevustel, mis on ka suurettevõtete kordamineku parimaks tagatiseks. Üldise eeskujuliku korra juures valitses ka üldine hea meeleolu, mis väljendus pealike ja malevlaste juures manöövri kestes ja rõõmsatujulisel lahkumisel Viljandi jaamast. Kõigiti tervitatav oli raudteevalitsuse algatus tugevajoolise valjuhääldaja kasutamisele võtmises Viljandi jaamas. See oli esmakordne katse, kuid selle kasulikkus sai ka korraga selgeks. Suurtel massilistel kogunemistel ja pealelaadimistel raudteejaamades ei ole võimalik inimhäälega vahetult anda suurtele hulkadele tarvilisi korraldusi. Valjuhääldajate kasutamine annab võimaluse

**Tall. Puutöömeistrite
mööblimüügi majan-
dusühingu laos**

on saadaval suures vali-
kus magamistoa-, söögi-
toa-, kabineti- jne.

mööbleid

Tellimiste täitmine kor-
ralik. Hinnad mõõdukad.

TALLINN, PIKK 30
Tel. 469-29

ka kõrgemale juhile pöörduda tarbe korral isiklikult al-
livate poole korralduste ja selgituste andmiseks, kui
seda olukord nõuab. Viljandi jaamas ülesseatud valju-
hääldaja leidis kasutamist nii korralduste andmiseks
kaitseliitlastele kui ka meelelahutuseks.

Suurt vilumust ja oskust näitasid manöövris ka
naiskodukaitse liikmed nii toiduvalmistajatena kui ka
sanitaaralal tegutsejatena. Naiskodukaitse liikmete
töö ja ülesanded manöövris on mõneski suhtes raske-
mad kui meestel. Kui kaitseliitlaste tegevus algas küll
hommikul vara, siis pidi aga naistel selleks ajaks juba
toit valmis olema ja see nõudis naistelt oma ülesannete
täitmisele asumist vähimalt paar tundi veel varem.

Kõiki neid kohustusi kandsid manöövrist osavõtnud
naiskodukaitse liikmed heatahtlikult, neile omase ko-
husetundlikkuse ja oskusega.

Sakala manööver on kõigiti korda läinud ja sellest
osavõtjad viisid endaga kaasa parimad muljed ja mä-
lestused.

Ilmu s

Andrees Handaillas

täiesti uues väljaandes ühes köites

KÕIDE: linakõide kuldtrükiga

SUURUS: 30 x 45 cm (sama formaat mis senini)

KAAL: umbes 5 kg

SISU: 16 lehekülge teksti 27 kaardiga, 112 kaardi-lehekülge
ja üks väljavõetav kaart 85 x 90 cm.

Nimestik: umbes 140.000 nime 130 leheküljel.

Hind enne ilmumist . . . Kr. 47.25

pärast ilmumist (31. okt. 36) „ 54.—

Täielikud prospektid saadaval!

Kluge & Ströhm, Pikk 9 — postkast 101, Tallinn

Fotoreportaazi

Sakala manöövrilt

Järgneval kahel leheküljel anname läbilõike piltides möödunud Sakala manöövrilt, mis kaitseliidu taktikaliste õppuste alal oli viimaste aastate suurim osavõtjate arvult ja tegevuselt mitmekülgseim.

Ülalreas alates vasakult näeme manöövri kõrgeid külalisi, kaitsev. ülemjuhatajat kindral J. Laidoneri, kaitseminister kindral P. Lill'e ja kaitseliidu ülemat kindral J. Orasmaad tegevust jälgimas Viljandi külje all asetseval Reinu mäel. Edasi järgmine pilt kujutab vägede möödamarssimist lõpparutlusele kutsutud külaliste eest. Järgnev pilt näitab kaitseliidus seni edukalt tegutsenud suurtükiväe patarei tegevust. Suurtükki seatakse sihti kvadrandi abil. Edasi on voor teel lahinguväljade suunas, et viia meeskondadele järele laskemoona ja muid lahinguis tarvisminevaid tarbeid. Sidemehed, kes manöövri ajal olid tõmmanud väljatelefoniliini kümnete kilomeetrite kaupa, on oma tegevuse juures järgmisel ülesvõttel. Viimane pilt kujutab kohusetruud maailma- ja vabadussõja sangeid — Järvamaa taati, kes valvab kohale sõitvas rongis veduri taga asetseval platvormil oma meeskonna laskemoona ja ratsakomando hobuste toidumoonaga. Suitseva veduri taga, kuhu iga tuulepuhang paiskas pilvedena auru, tahma ja ka tulesädemeid, istus taat kadestatava rahu ja kannatusega tervelt 9 tundi.

Järgnev rida ülesvõtteid näitab manöövri mitmekülgset tegevust. Esimesel pildil peab patarei telefoni keskaama telefonist sidet vaatluspunktiga. Järgneval ülesvõttel on näha osa Harju vägedest rivistatult Viljandi lennuväljale. Edasi on kujukalt näha õhukaitses kuulipildujate tööd lennukite rünnaku tõrjel. Ratsaväge, kellel manöövril oli täita suur osa luure- ja sidemepidamise ülesandeks, näeme järgneval pildil teel oma ülesannete täitmisele. Raskekuulipildujate transporti, mis olenevalt manöövri olukorrast sündis küll hobuste ja meeste abil, näeme järgneval ülesvõttel. Kuulipilduja on asetatud ühes laskemoonaga talumehe vankrile.

Kolmandas reas näeme esimesel pildil Sakala poole osavõtjaid kuulamas manöövri lõpparutlusi Viljandi lennuväljal. Järgnev pilt kujutab üksikut malevlast pealetungil, kus end vaenlase eest tuli varjata iga vähegi varju pakkuva künka, põõsa või kraavikalda varju. Edasi näeme riikliku propagandatalituse juhti H. Oidermaad ja ajakirjanikke kuulamas kaitseliidu informatsiooni-jaoskonna pealiku seletusi manöövri käigu kohta. Hästi peidetud patarei tulistamist võime näha järgneval ülesvõttel ja edasi sidemepidamist mootorratta abil operatiivstaabi ja rinde vahel. Viimane pilt näitab suurtüki laskekohale asetamist pehmel põllumaal meeskonna jõul.

Neljandas reas näeme esimesena üht pataljoni peaikut sõitmas külgkorviga mootorrattal rindel, et olla kõikjal kohal, kus teda kibedasti tarvis. Naiskodukaitses, kes hädatarviline iga suurema kaitseliidu ürituse läbiviimisel, näeme sõitmas järgmisel ülesvõttel rindelt Viljandi, et hoolitseda lahingumeeste kehakinnituse eest pärast väsitavat lahingut. Raskekuulipilduja tulistamine varjatud positsioonilt soodustab lahingu oma vägede edasilükkumist pealetungil ja katab pideva tulega maa-ala, kust vaenlane katsetab vastu pealetungiga.

Järgneval pildil lõikab kapsapead peeneks naiskodukaitses liige, kes end niiskuse ja külma vastu vateerinud paksude ülirüetega ja suurrätiga. Kunagi ei ole Viljandi jaam ühel päeval nii palju ešelone vastu võtnud ja välja saatnud kui tuli seda teha manöövri ajal. Järgneval pildil näeme suitsevate vedurite rida jaamaesistel raudteeliinidel. Järgneval pildil on näha „haavatu“ läbivaatamist arsti poolt sidumispunktis.

Viies rida pilte algab supijagamisega toitluspunktis pärast lahingut. Maitsvat suppi jagab väliköögi kokk lahingumeestele, kes on supi järele ilmunud kaasavõetud toidunõudega. Uhel oli selleks kruus, teisel taldrik ja kolmandal koguni ümber. Raskepatarei suurtüki vedu traktoriga näitab järgnev ülesvõtte. Edasi on näha Sakala meeste õhukaitses raskekuulipildujad autol ühes meeskondadega. Järgmine pilt näitab ratsaväge teel. Kõikide pealtvaatajate tähelepanu köitsid ratsameeste hästihoolitsetud ja -toidetud hobused. Edasi näeme ratsakomandode väljaandmist Kaarli jaamas ning viimasel pildil naiskodukaitses liikmete lõbusat sõitu veoautol. Vaatamata väsimusele ja halvale ilmale kõlab neilt mitmel häälel: „Mu meelen kuldne kodukodus! ..“

Viimane rida algab hirmsaima sõjapidamise abinõu — gaasi — vastu võitlemist kujutava ülesvõttega. Gaasikaitses meeskond teeb hävitavat märki kahjutuks Loodi veski sillal. Järgneval pildil näeme hoolikat raskepatarei meeskonda seadmas rünnakkorda suurtüki eelikut. Puhkust, mida manöövril osavõtjad said vähe maitsta, näeme järgneval pildil. Loojeneva päikesel on pärast söömist mõnus pikutada rohul ja meenutada lahingu raginat. Viimased pildid kujutavad voori teel, kaht linnapreilit hoidvat kinni päris taltsat ja autosid mitte sugugi kartvat hobust ja sõjameeste ning naiskodukaitsjate suurt huvi värskel ajakirjanduse vastu, mida uuritakse huviga vabal hetkel supikõökide vahel.

Aleksander Nõmtak †

31. aug. 1936. a. varises manalasse Narva maleva I malevkonna pealik Aleksander Nõmtak. Tubli kaitseliitlase ja töömehe kaotus Narvale ja kogu kaitseliidu perele on valusaks hoobiks. Kuid tema tehtud töö ja mälestused jäävad tast püsima kaua meie keskele, eeskujuks neile, kes peavad täitma temast tühjaks jäänud kohta.

Lahkunu oli põline Narva kodanik, sündinud 1. detsembril 1883. a. Lõpetanud 1906. a. Peterburis Stürmeri kaubanduskooli, oli A. Nõmtak siirdumas tegevusse kaubanduse alal. See ala huvitas teda, kuna ka ta isa omas Narvas suurema ärilise ettevõtte.

Tuli aga maailmasõda ja rahulikust ärimehes kujunes sõjamees. Teise järgu tagavaraväelaseks kutsuti A. Nõmtak sõjaväkke. Siit edasi läks tee Vladimiri sõjakooli, mille lõpetas lipnikuna. Veidi hiljem vabanes sõjaväest tervislikel põhjustel.

Kui aga lahti puhkes vabadussõda, kui Narval raskeid päevi tuli üle elada, sai A. Nõmtakist jällegi sõjamees ja kodukaitsja.

Juba 9. veebruaril 1919. a. ilmus ta Narva kaitseliidu pataljoni korraldusse. Siin tuli tal mitmel alal tegev olla: kord Narva kaitseliidu ülema abi, kord Narva-Jõesuu kaitseliidu ülem, kord isegi kaitseliidu spordiinstruktor. Eriostkustega inimesi vajati sel ajal igal pool.

On loomulik, et kui kaitseliit tegevust algas uuel kujul, ei saanud A. Nõmtak jääda loiuks pealtvaatajaks. Juhtiva tegelasena töötas ta algusest peale kaasa, olles 1925. a. algusest kuni oma surmani 31. aug. 1936 Narva maleva I malevkonna pealikuks.

Kuid A. Nõmtaki tegevus ei piirdunud üksi kaitseliiduga. Oma kutsetöö kõrval leidis ta peale kaitseliidu tegevuse veel võimalust töötada ka tuletoorjetele. Töötades üle kolmekümne aasta Narva Jaanlinna tuletoorje seltsis tuletoorjajana ja juhina, suutis A. Nõmtak võita tuletoorjajate üldise lugupidamise. See avaldus selles, et ta pikema aja (9 aastat) kestes oli valitud Narva tuletoorje üldjuhiks (brandmajor). Alles paar viimast aastat oli ta sellest kohustusest vaba.

A. Nõmtakis on kaotanud Narva malev, on kaotanud kaitseliit tubli seltsimehe ja inimese. Rahu ja

hea läbisaamine teevad organisatsiooni tugevaks — see juhtlause juhtis kadunu tegevust.

Ta on nüüd varjudeeriiki varisenud, jõudnud sinna, kust pole tagasipääsu. Head mälestused temast aga püsigu kaua seltskonnas, kaitseliitlaste ja tuletoorjajate peres. Nad innustagu meid ligimese aitamise ja kodukaitses töös.

G. Matto.

† Elmar Kumari

Olgu isamaa muld Sulle kerge! Meie noorkotkaste ja juhtide silme ette jääb igavesti elama Sinu energiat hoovanud kuju. Kuidagi ei oska mõelda, mis võis olla Sinule ületamatuks takistuseks. Teame kõik, et Sa püüdsid kaugele, et Sul olid suured eesmärgid oma elu teostamiseks. Seda ei suuda keegi meist uskuda, et Sa võisid oma eesmärkides pettuda — ennem küll seda, et elu ise veeretaks Sulle palju raskusi. Kuid Sinu kordasaadetud töö ja see, kuidas Sa tegid oma tööd, jääb meile alatiseks eeskujuks. Oleksime Sind kõik aidanud üheskoos raskustest üle, aga oma raskused Sa hoidsid oma hinge peidetult. Enda aitamiseks Sa ei korraldanud säärast aktsiooni nagu Sa tegid seda meie organisatsioonide töö elustamiseks. Sa olid alles 29-aastane, ja kui palju me tundsimme juba Sind. Sa võisid alati uhke olla, sest Sul oli tehtud töö, mis oma jõulise hooga suutis ületada kõiki teisi. Ainult Sinu kuju nägemine aitas meid, noori

kotkaid, uskuda tegusid ja Sinu häält kuulasime alati valmisolekuga, et täita kiiresti kõik käsud. Lõpmata suur on Sinu kaotus meile, sest Sa istutasid meisse alati eestlust. Sa olid tõeline kalevlane oma ettevõtteis. Jäägu Sinu töö saavutused meie keskele igavesti edasi elama.

P. T.

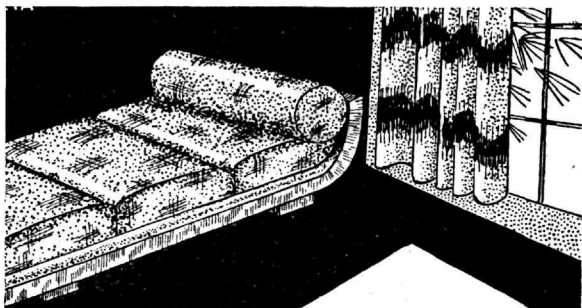
Kaitseliidu asutamise päeva otsimisel

Kuna praegu päevakorral on kaitseliidu ja malevate aastapäevade ja vanuse kindlaksmääramine — toome alljärgnevaga ja ka edaspidistes „K. K.!” numbrites kirjutusi ja arvamisi selle küsimuse üle kohtadelt

Möödunud aasta „Kaitse Kodu!” ja ajalehtede veergudel on teatud otsingute ja uurimuste põhjal tahetud kindlaks teha, et kaitseliidu asutamise päevaks tuleb võtta 1. oktoober 1917. a. (vana kalendri järgi 18. september 1917. a.). Kui kaitseliidu sünniaega tahetakse kindlaks määrata selle järgi, millal ellu kutsuti vabatahtlik rahva omakaitse Tallinnas, siis pole see mitte päris õige. Tallinna malev võib selle aja võtta oma sünniajaks, mitte aga kaitseliit. Kaitseliidu kindla ja õige sünniaja kindlakstelemiseks peame peale Tallinna arhiivi uurima veel teisigi arhiive, ja nimelt nende linnade ja maakondade arhiive, mis seisid maailmasõja ajal sõjaliinile lähemal. Kui kõik olemasolevad arhiivid on läbi uuritud, siis on palju ja palju andmeid ja materjale, mille varal võime asuda kaitseliidu sünniaja kindlaksmääramisele. Kaitseliidu asutamise ajaks tuleb ilmingimata võtta kõige vanema omakaitse orgaani sünniaeg, aga mitte mõni vahepealne. Selge on, et vabatahtlik omakaitse organiseeriti 1917. aastal ja et praegune kaitseliit on tema järglane. Vene suure revolutsiooni tagajärjel tsaarivalitsuse politseivõim kukutati, sest sel polnud enam rahva usaldust, ja selle asemele tuli palgaline rahvamiilits. Algul suutis rahvamiilits korda hoida, sest ka rahvas ise vabaduse joovastuses pidas korda. Pärastpoole aga tekkisid sõjapögenike ja sõjaväejooksikute näol tumedad jõud, kes hakkasid rahulike kodanike ja nende vara kallal vägivalda tarvitama. Tuli leida abijõude palgalisele miilitsale.

Võru linnavalitsuses leiduvate andmete põhjal määrati ametisse Võru linnas 14 palgalist miilitsameest endise 10 politseiniku asemele. Algul suutsid

miilitsamehed korda hoida, aga sõjaliini lähemale nihkumisel tekkis ka Võru üha rohkem tumedaid jõude, mille taltsutamiseks aga palgaline miilits oli jõuetu. Paluti miilitsameestele abijõude kohalikust kaitseväest, s. o. tol ajal Võrus viibivast 261. tagavara-polgust. Tagavarapolgust pandi linna postid ja patrullid. Algul näis asi päris korras olevat, pärastpoole hakkasid aga patrullideks ja postidele määratud soldatid tumedate isikutega sõbrustama ja ühiselt korraldati öösiti linna kodanike kortereis läbiotsimisi ja võeti kõik kättejuhtuvad väärtasjad kaasa. Samuti murdi sisse Võru piirituse puhastamise vabrikusse ja piiritus tassiti laiali. Linnas tekkis korralagedus. Ei saadud enam soldateid uskuda, vaid tuli midagi uut ette võtta kodanike julgeoleku kindlustamise mõttes. Tolleaegne Võru linnaapea J. Freimann kutsus 26. augustiks, s. o. uue kalendri järgi 8. septembriks, 1917. a. Polangeni gümnaasiumi ruumidesse kokku linna kodanike, majaomanike, üürnike, seltside ja kaitseväe esindajad ühisele koosolekule omakaitse orgaani (орган самообороны) loomiseks. Koosolekule oli kutsutud 190 kodanikku. Koosolekul selgitati toleaeagset karmi olukorda ja vabatahtliku omakaitse, miilitsa, ellukutsumise vajadust. Koosolekul võeti omakaitse orgaani ellukutsumise küsimuse arutamisel elavalt sõna, räägiti selle poolt ja vastu. Hääletamisel otsustati hääleteenamusega ühe vastuseismisel omakaitse ellu kutsuda ja selle juhtimiseks moodustada omakaitse nõukogu. Enamik koosolijaist soovis, et omakaitse oleks iseseisev ning vajaduse korral töötaks sundusliku miilitsaga kontaktis. Samal koosolekul valiti ka omakaitse nõukogu, mille koosseisu hääleteenamusega valiti pealikuks (начальник)

TEIE VAJATE KVALITEETI — MEIE ANNAME TEILE SEDA.

Ainult kvaliteetmööbel suudab rahuldada Teid kestvalt. Kuigi see alul tundub kallimana, ta valmistab Teile kestvat rõõmu.

KÜLASTAGE MEID

Tutvuge meie mitmekesise laduga ja kavanditega. Avaldage meile oma soovid

MEIE RAHULDAME TEID

MÖÖBLITEHAS

A/S. MASSOPRODUKT

TALLINN, SUUR TARTU MNT. 73

K. Ottensen, abipealikuks A. Steinmann, sekretäriks K. Mätlik ja liikmeiks Võru linnavalitsuse poolt J. Freimann ja S. Songi, majaomanike poolt V. Beick ja J. Jaason, tööliste ja üürnike poolt P. Himma ja Ronimois. Omakaitse organiseerimise ja juhtimise kergendamise mõttes jaotati linn 7 jaoskonda.

Tähendab, 8. septembri 1917. a. (26. augusti 1917. a.) koosolek pani aluse vabatahtlikule omakaitsele. Nõukogu liikmed asusid kohe energiliselt tööle. Käidi isiklikult usaldusväärsete ja ausate kodanike kodudes ja paluti neid astuda vabatahtlikku omakaitseesse. Nõukogu oma koosolekuil 30. aug., 5., 9. sept. ja 5. okt. võttis 98 kodanikku omakaitse liikmeiks vastu.

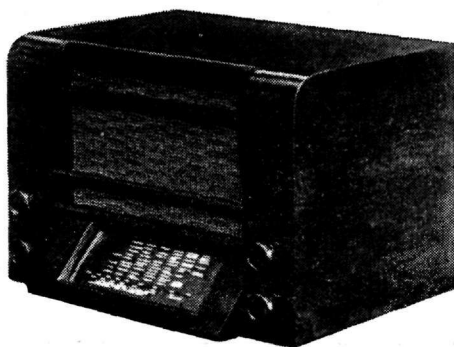
261. tagavarapolgu Võrust lahkumise puhul paluti miilitsameestele abiiks määrata vabatahtliku omakaitse liikmeid, mis ka teostus esimest korda ööl vastu 6. oktoobrit. Määrati linna patrullideks igaks ööks 12 meest + 1 vanem. Patrulliteenistus kestis järjekindlalt 5. oktoobrist 23. detsembrini 1917. a. Tööliste ja soldatite komitee esimehe O. Leegeni ja rahvakomissari Lina ähvarduste ja omakaitse asjaajamist üle võtma saadetud soldatite, kommunistide jõugu, survele lõpetati nõukogu koosoleku otsusel 23. detsembrist 1917. a. omakaitse tegevus. Omakaitse tegevus oli küll ajutiselt lõpetatud kuni Saksa okupatsioonivägede Võrru tulekuni ja ka sakslaste Võrus viibimise ajal kuni 1918. a. suveni, millal sama oma-

kaitse hakkas tegutsema põranda all kapten F. Vreemanni ja teiste ohvitseride juhtimisel. Endine omakaitse liigete arv oli küll tunduvalt vähenenud saksa-meelsete ja kõhelejate arvel, kuid suve jooksul täienes nimestik Võru linna ümbruskonna valdades elavate Polangeni ja Aleksandri gümnaasiumi õpilaste arvel. Sama vabatahtlik omakaitse paljude tolleaegsete liigetega astus kaitseliidu nime all esimesena võitlusse Pihkvast Võru peale tungivate Vene punastega novembris 1918. a. Nõnova küll all. 8. septembril 1917. a. Võrus ellukutsutud vabatahtlikust omakaitse organisatsioonist on välja võrsunud praegune kaitseliidu Võrumaa malev ja võib olemasolevail arhiivi andmeil õigusega oma sünniajaks võtta 8. septembri 1917. a.

On loomulik, et Võrule oli maailmasõja sõjaliin lähemal, ja siin oli kohalik omavalitsus ja seltskond sunnitud ka omakaitse varem ellu kutsuma kui kuskil mujal. Ei taha ütelda, et see tähtpäev on kõige vanem, sest võib ju olla, et kuskil mõnes teises kohas omakaitse veel enne ellu kutsuti, kuid seda tuleb siiski hoolega uurida enne kui me kaitseliidu sünniaja kindlaks määrame. See küsimus on küllalt tähtis, mispärast tuleb tõsiselt kaaluda ja otsida, et me oma võimsa kaitseliidu organisatsiooni algraku õige sünniaja kätte saaksime, ja kui varem aega ei leita, siis jäägu selleks 8. september 1917. a.

I. HELJUSTE.

KULDSUPER «SÜMFOONIA»

Vahelduvvoolul Kr. 250.—
Universaal . . . Kr. 265.—
Pafareidel . . . Kr. 245.—

Parim ja luksuslikem vastuvõtja

Ladu ja demonstr. ruum
TALLINN, PIKK TÄN. 3, TEL. 465-66

SUKA-, TRIKOO- JA PITSIVABRIK

o/ü. H. RÕIVAS JA A. POLESCHUK

TALLINN, TONDI 27, TEL. 460-89

soovitab kõrgeväärtuslikke sukki,
sokke, vene pitsi ja kõiksuguseid
siid- ja puuvilltrikookaupi

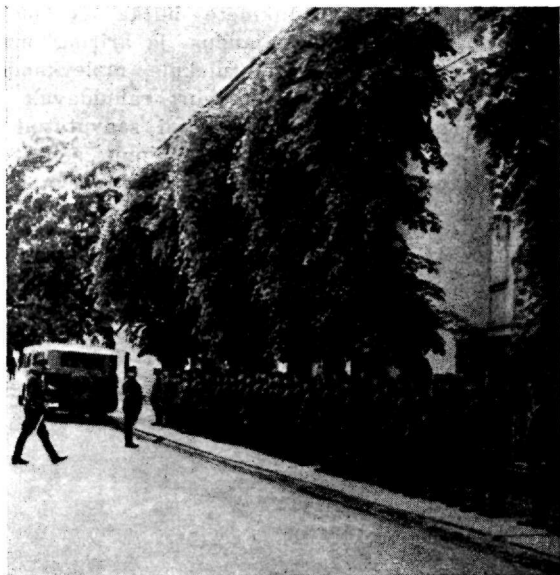
KONTOR JA VABRIKU LADU:

TALLINN, ESTONIA PST. NR. 11, TEL. 311-62

Avatud kella 9—18

KL Põhja malevkonna 19-daks aastapäevaks

22-sel oktoobril s. a. pühitseb KL Tallinna maleva Põhja malevkond oma 19-dat aastapäeva. 1935. aastani malevkond tähistas oma asutamisaajaks endise kahe malevkonna, s. o. I ja IV, ühinemist 27. veebruaril

Pealikute kogu ülesrivistatult enne väljasõitu ajaloolistele lahinguväljadele

1929. a. Käesoleval aastal malevkonna juhatus otsustas malevkonna sünniajaks lugeda 1917. a. oktoobrikuu algpäevi, millal segastel ja rahututel aegadel loodi ja pandi alus omakaitse organisatsioonile, mis ühtus oma ülesandeks ja ehituses hiljem loodud kaitseliiduga. Tegelikult pandi alus omakaitse organisatsioonile septembrikuus 1917. a., kuid politseijaoskondade viisi organiseeriti seda hiljem. VI pol.-jaoskonnas peeti esimene suurem asutamiskoosolek 22. okt. 1917. a. (9. okt. van. kal. j.) ja I pol.-jaoskonnas 23. okt. 1917. a. (10. okt. van. kal. j.). Nimetatud jaoskonnad moodustavadki praegu Põhja malevkonna piirkonna. 1918. a. peale omakaitse tegutses juba Eesti Kaitse Liidu nime all. Pärast 1924. a. 1. dets. kurbi sündmusi, kui kaitseliidus algas uus hoogus ja intensiivne tegevus, formeeriti igasse linnajakku kaitseliidu malevkondi endiste jaoskondade otsese järeltulijatena. Hiljem veenduti, et sellane jaotus on jõudude killustamine, ei soodusta küllaldaselt töö ühtlast arenemist ja tekitab liigseid kulusid. Sellest hoidumiseks kaitseliidu juhtivais ringkonnis tuldi mõttele koondada üksikuid malevkondi, eriti just majanduslikult. Pärast pikemaid läbirääkimisi jõuti niikaugemale, et 1929. a. I ja VI ma-

levkond liideti Põhja malevkonnaks. Sellest ajast peale areneb malevkonnas hoogus töö ja tegevus veel suuremal määral.

Tänapäeval kuulub malevkonna koosseisu malevkonna pealiku kol.-lt. A. Balderi juhtimisel 375 tegev- ja 99 toetajat-liiget. Malevkonna nimekirjas on seisnud üle 600 liikme, kuid viimaseil aastail on juhatust võtnud omaks süsteemi: vähem arv inimesi üksuses — ja töö intensiivsem. Sel põhjusel pole ka mas-siliselt suurendatud liikmete arvu, vaid see on püsinud enam-vähem stabiilsena.

Heites pilku tegevusse võiks märkida, et töö ja tegevus Põhja malevkonnas areneb üldjoonis samas raamistikus, milles igas teises kaitseliidu üksuses. Peategevusalaks on muidugi õppeala, laskeasjandus, sport, majandusliku seisuga korraldamine jne. Samuti on malevkond koos Tallinna malevaga võtnud osa paljudest manöövrest. Õppusist osavõtt on olnud elav ja sõjalisi teadmisi on ammutatud alati suure huviga. Põhja malevkond oli esimesi, kes formeeris oma üksuse uue kodukorra kohaselt, s. o. eraldas algajad, rinde- ja sisekaitsemehed. Käesoleva aasta kevadel malevkond korraldas sisekaitsemeestele nende ülesannete kohaselt praktilise õppuse.

Armsaimaks alaks põhja-malevkondlasil on laskeala ja laskesport. Selle ala arendamisel töötatakse otse imesteldava usinusega ja tänu sellele on saavutatud ka tulemusi, mille üle võivad rõõmustada kõik. kel on huvi kodukaitse töö vastu. Eesrinnas sammuvad parimad laskurid. Vaevalt leiavad nad vaba pühapäeva; alati võib neid kohata laskeradadel harjutamas käe kindlust ja osavust. Malevkonna siht pole aga olnud kasvatada üksikuid häid laskureid, vaid tõsta üldist lasketasapinda. Selleks otstarbeks on määratud auhindu laiemate hulkade kaasatõmbamiseks, samuti on ergutatud üksuste pealikuid, korraldades üksuste vahelisi võistlusi ja jagades neile ergutus-tunnuseid. Malevkond oma 375 tegevliikme juures omab üle 200 klassilaskuri. Üldist lasketaseme tõusu näitavad viimased karikavõistluste tagajärjed: 1934. a. oli malevkonna keskmine 37,36; 1935. a. — 41,59 ja 1936. a. — 47 s., lisasilmadega üle 50. Uudusena korraldas malevkond uue laskemäärustiku kohaselt lahinguilmelised laskevõistlused, mis andsid üllatavalt häid tulemusi.

Kalosse — saapaid

ja kõiksuguseid naha-
kaupu leiata alati
saapakauplusest

Raudnakk
Tallinn

Estonia p. 15

Malevkonna juures töötab alates 1932. a. laske-sportlaste klubi, mis võib oma tegevusele tagasi vaadata täie rahuldusega, sest paljud klubid pole saavutanud sääraseid kõrgeid tippsaavutusi ja üldist lasketaset. Aastate jooksul on klubi annud hulga nimekaid

Mustamäel 24. IX 33. a.

laskureid maleva, kaitseliidu ja Eesti rahvusmeeskondadesse. Käesoleval aastal peetud üleriiklikul KL meistervõistlusel tulid kuuel alal peetud võistlusel meistriks kolm Põhja malevkonna liiget: täiskaliibril. täpsuspüssist K. Jürgens, v.-kal. sportpüssist E. Rikand ja lahinglaskmises A. Raavik. Meenutagem ka E. Rikandi tagajärgi möödunud aastal Roomas peetud ülemaailmsel laskevõistlustel.

Muu tegevuse kõrval pole unustatud ka puht-sportlikku tegevust. Suuri rekorde pole küll saavutatud, kuid see polegi olnud malevkonna siht. Kodukaitse töö nõuab nii vaimselt kui ka füüsiliselt hästi arenenud ja terveid kodanikke, mille tõttu sportliku ala edendamist tuleb hinnata. Malevkonna sportlased on edukalt osa võtnud maleva kergejõustiku, suusatamise ja sõjalise iseloomuga võistlusist.

Põhja malevkond on loonud pealike kogu, mis on välja kujunenud kindlaks ja traditsioonidega liidetud meeste koguks. Eesti-Soome lähenemise sümbolina ja soomlaste abi mälestamisena vabadussõjas pühitseb pealike kogu iga aasta traditsiooniliselt Paju lahingu päeva vastava piduliku aktuse ja koosviibimise

sega. Alates 1936. a. on pealike kogul traditsiooniks korraldada iga aasta väljasõit ajalooliste lahinguväljade ja Eesti vaatamisväärsete kohtadega tutvumiseks. 1936. a. oli ekskursioon Lembitu linnusele, Viljandi, Põltsamaale ja Paide.

Malevkonnaga koos pühitseb oma aastapäeva malevkonna juures töötav naiskodukaitse jaoskond. Tema ülesandeks on peamiselt olnud kanda hoolt malevkonna välisõppusil toitlustamise ja sanitaarala, samuti ka malevlaste meeleolu eest, korraldades koosviibimisi ja teeõhtuid. Oma ülesannetega on ta tulnud toime üllatavalt hästi. Tarviduse ja võimaluse kohaselt on naiskodukaitsjad alati võtnud osa kõigist malevkonna eluavaldusist.

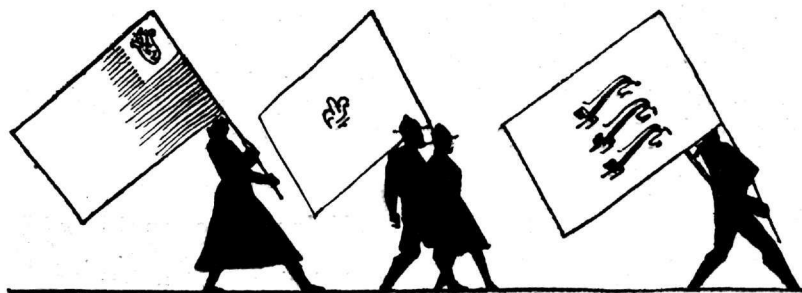
Malevkonna toetajate-liikmete hulka on koondunud rida nimekaid isikuid majandus- ja äriühingust. Tänu nende toetusile ja vastutulekule malevkond on suutnud oma majanduslikku tegevust rahuldavalt jätkata. Kuna malevkond teab, et seni saavutatud töö tulemused on olnud võimalikud ainult seltskonna kaasabil, siis peab ta oma kohuseks aastapäeva puhul tänutundes meele tuletada kõiki malevkonna toetajaid.

Moment Põhja malevkonna ja 10. üksiku jalaväe pataljoni vahelisest laskevõistlusest

Põhja malevkond oma juhtsõna „Pro patria“ all on kasvanud üksmeelseks ja tugevaks. See kindlustab, et malevkond on alati valvel kaaskodanike julgeolu kaitseks ja igal ajal valmis tooma ohvreid, kui olukord seda nõuab.

V. V-1a.

ÜLEVAADE

KL TALLINNA MALEVA ÜKSIKU KUULIPILDURITE KOMPANII ARENGUST

Ühes Tallinna maleva organiseerimisega 1924. a. tekkis malevas teiste relvaliigi meeskondade kõrval ka raskekuulipildurite kaader, kes tegutses algul üksikute malevkondade juures nendega ühiselt.

Maleva õppetöös ja esinemistel taktikalistel õppustel ilmnas varsti, et raskekuulipildurid suudavad nendele kuuluvaid eriülesandeid läbi viia ja õppusi korraldada palju edukamalt omaette relvaüksusena, samuti tundus vajadus õppinud kuulipildurite organiseerimiseks. Vastavalt kujunenud olukorra nõudele maleva pealiku käskkirjaga nr. 35 formeeriti 1926. a. 24. oktoobril maleva raskekuulipildurite kompanii. Kompanii pealikuks määrati res.-ltn. Leopold Tint ja kompanii moodustati kahe rühmaline — I rühma koosseisu kuulus 15 meest ja II rühma koosseisu 17 meest. Kuna tarviline arv kuulipildureid oli koos, asuti õppuste korraldamisele, mida juhtisid vilunud ohvitserid kaitseväe ühendatud õppeasutustest.

Kuigi õppetöö toimus kompaniis iseseisvalt ja maleva taktikalistel õppustel ja muude ülesannete läbiviimisel esineti oma erialale vastavalt, ei olnud kompanii majanduslikult kauemat aega iseseisev. Kuulipildurid kuulusid malevkondade koosseisude hulka, relvad ja laskemoon saadi tarvitada maleva staabilt. Seega omas kompanii teatava kestva kursuse iseloomu, kus kuulipildurid ainult antud ülesande täitmiseks tulid kokku, samal ajal täites ka malevkondades neile pandud ülesandeid.

Säärane olukord ei soodustanud, vaid takistas õppetööd: kuulipildurid, kuuludes mitmete malevkondade koosseisu, ei tunnud end küllaldaselt seotud olevat

kuulipildurite kompanii ülesannetega ja õppetööga, mille tõttu tööst osavõtmine kujunes hiljem paljudel liikmetel juhuslikuks, ja pealegi oli kompanii koosseis alatiselt muutuv. Seepärast saavutati õppetöös ainult osaline edu. Kuna üksuse sisemises elus esiletulnud puudused nõudsid kiiret parandust, nimetas maleva pealik oma käskkirjaga 27. märtsist 1930. a. raskekuulipildurite kompanii iseseisvaks administratiivseks üksuseks, alluvusega otseselt maleva pealikele. Kompanii pealikuks jäi edasi res.-ltn. L. Tint ja temale abiks määrati Martin Orgusaar.

Maleva pealiku käskkirjaga nr. 1, 13. jaanuarist 1932. a., nimetati kompanii ümber „Tallinna maleva üksikuks kuulipildurite kompaniiks“.

27. oktoobril 1930. a. pidas üksus oma esimese peakoosoleku, kus moodustati ka esimene juhatus koosseisus: komp. pealik L. Tint ja tema abi M. Orgusaar, kui määratavad, ja Ed. Priiman, Th. Ohtla ning Elmar Kurtmann valiti koosolekul. Samal ajal jätkati tööd kahe rivirühmaga ja kuulipildurite väljaõpetamiseks korraldati kursusi jällegi vilunud ohvitseride juhtimisel. Õppusi peeti kord nädalas äripäeval ja kaks korda kuus pühapäeviti.

Kompanii reorganiseerimise järele algas üksuse sisemises elus järjekindel kosumine. Kuigi kompaniis, kui üksuses, olid liikmeil raskemad ülesanded ja kohustused kui malevkondades, koondusid siia agaramad kaitseliitlased ja väljaõppinud kuulipildurid, kes malevkondadest üle tulid. Kompanii liikmete pere, kes 1930. aastaks oli langenud 18 meheni, hakkas jõudsasti kasvama, nii et liikmete arv kompaniis oli:

Kompanii juhatus 1936. aastal. Istuvad vasakult: M. Orgusaar, J. Truuvere, komp. pealik major H. Virit, E. Priiman; seisavad R. Vinberg ja O. Arundi

1931. a. — 35 meest, 1932. a. — 57, 1933. a. — 69, 1934. a. — 58, 1935. a. — 77, 1936. a. — 60 meest.

1. septembril 1931. a. lahkus L. Tint kompanii pealiku kohalt. Sama aasta oktoobris võttis kompanii juhtimise üle major Aleksander Parts, olles ühtlasi ka KL peastaabi õppejaoskonna pealikuks.

Juhtimise üleminekuga uue kompanii pealiku kätte algas üksuse kiire edenemine, eriti laskeasjanduse alal.

Üksuse koosseisust filtreeriti passiivsed liikmed, kes ei suutnud end nõutaval määral pühendada eriüksusele pandud ülesandele. Vastavalt sellele nõudele võeti vastu ka uusi liikmeid. Õppetegevus korraldati kindlaksmääratud kava järgi järjekindlalt 1—2 korda nädalas. Otsese õppetöö kõrval arendati malavlaste oskusi ja väljaõpet laskeasjanduse alal. Noorte kuulipildurite ettevalmistamiseks asutati õppejagu ja hiljem õpperühm, kust vastava õppekava läbivõtmisel pääsevad uued liikmed kuulipildureiks ainult pärast vastava katse rahuldavat sooritamist. Loodi laskuringid sõjaväepüssi, väikekal. sportpüssi, püstoli ja püstolkuulipilduja aladel. Ühtlasi astuti ka Eesti Laskurliidu liikmeks. Muretseti kompaniile erasummadega võistlusrelvi ja laskemoona. Korraldati kompanii sisemisi laskevõistlusi sportpüssist, sõjaväepüssist ja kuulipildujast laskmises. Samuti korraldati kursusi kuulipilduja käsitamise ja materjaalosa tundmaõppimise alal, kusjuures kursuste lõpul toimus võistlus kuulipildujaga töötamise kiiruse peale. Talvise, sisemise, õppetegevuse lõppedes siirdutakse suvel välisele õppetegevusele: korraldatakse laagreid (Sakus) ja laskepäevi (Valdekis), kus toimetatakse õppekavas ettenähtud laskeharjutusi ja lahinglaskmisi, samuti ka lahingõppusi maastikul.

Kompanii rk. tulistamises parim üksikmehe tavavuskiirus oli 1932. a. 3,06 sek. (veltveebel A. Lill), 1933. a. 3,25 sek. (malevl. Joh. Joost), 1934. a. — 2,32 sek. (malevl. J. Andreller), 1935. a. — 5,43 sek. (plk. E. Priiman).

Samuti omab kompanii (plk. M. Orgusaar) sõjaväe laskeinspektori auhinna 1928. a. Pärnus üleriiklikul kaitseliidupäeval esimesele kohale tulijana.

Üleriiklikel meistervõistlusil kuulip. laskmises on kompanii tulnud 1935. a. 2. kohale ja 1936. a. 4. kohale.

Niisama agaralt kui kuulipildujatega käitumises tegutsetakse ka sõjaväepüssist laskmisega ja klassilaskurite ettevalmistamisega. Kui silmas pidada seda, et kompaniile anti malevalt püssid välja vast 1931. a. sügisel ja et väljastpoolt kompaniisse klassilaskureid ainult üksikuid juure tuli, võib üksus õppetöö tagajärgedega täiesti rahul olla, sest klassilaskurite arv, kes ettevalmistuse on saanud oma kompaniis, kasvab järjekindlalt. Näiteks on 1936. a. kevadel kompaniis: esikütte — 1, 1. kl. kütte — 4, 2. kl. kütte — 4; esilaskureid — 6, 1. kl. laskureid — 3, 2. kl. laskureid — 9. Kompanii on üleriiklikel karikavõistlusil esinenud mitmel aastal 100%-lise koosseisuga ja on tulnud malevas lasketagajärgedelt esimeste hulka. Nii oli üksuse keskmine silm sõjaväepüssi karikavõistlustel: 1932. a. — 40,28 silma, 1933. a. — 31,875 silma, 1934. a. — 45,055 silma, 1935. a. — 39,77 silma.

Üksuse koostööst malevas võiks märkida esinemisi maleva allüksuste vahelistel võistlustel kõikidel relvaliididel, milles on saavutatud järjekindel edu. Samuti on üksus osa võtnud järgmisist kaitseliidu eluavaldusist: 1927. a. üleriiklikust kaitseliidupäevast Tartus, kus kuulipildujast laskmises tuli kompanii 4-dale kohale; 1928. a. üleriiklikust kaitseliidupäevast Pärnus, kus kuulipildujast laskmises sai kompanii esimese, neljanda ja kuuenda koha, võites sõjaväe inspektori auhinna; 1929. a. Saue manöövril; 1930. a. maleva öisest taktikalisest õppusest Tondi-Mustamäe rajoonis; samal aastal Põhja malevkonna ja eskadroni taktikalisest õppusest Lükati-Kose rajoonis; 1932. a. Aruküla manöövril; 1933. a. Saaremaa desantmanöövril; 1934. a. Tapa manöövril; 1935. a. kaitseliidupäevast Tallinnas. Pealeselle on üksus annud rohkearvuliselt vahekohtunikke kõigile KL suuremale manöövreile.

Ühes õppetöö edukusega on tõusnud ka üksuse majanduslik seisukord. Väljaminekute kattteks on saadud sissetulekuid loteriide korraldamisest, toetusi ettevõtteilt ja toetajailt-liikmeilt.

Suurima osa kompanii väljaminekuist moodustavad kulud laskeasjanduse arendamiseks, nagu: laske-moona soetamine õppe- ja võistluslaskmisteks, märklehtede kulud, ergutusauhindade muretsemine jne.

Kaitseliidu vormirietuse omab üle 50% liikmeid. Vormilt üksus erineb kaitseliidu jalaväe üksustest ainult olakule kinnitatud kuulipilduja trafaretiga. Üksus omab oma rinnamärgi, mille kinnitas kaitseliidu ülem 8. juulil 1936. a. Märk kujutab kaht risti asetatud rk. pärjaga raamitud keret kaitseliidu kilbil. Märgi-kandmise õiguse omavad kompaniis vähimalt 3 aastat eeskujulikult tegutsenud liikmed ja isikud, kellele see antakse austuseavaldusena märgi statuudi kohaselt.

Üksuse sanitaarala juhib kompanii arst ühes sanitaarpersonaaliga. Arsti juhtimisel on kompaniis korraldatud loenguid üldiste sanitaarteadmistega tutvumiseks.

Samuti omab kompanii oma väljaõppinud sidemeeskonna, kelle peamiseks ülesandeks on telefoni- või signaalsatsioonisideme korraldamine kuulipild. laskmistel ja taktikalistel õppustel.

Major A. Parts'i surmaga 29. mail 1934. a. kaotas kompanii oma lugupeetud juhi, kes ennastalgava töömehena suutis üksuse viia kiiresti kõrgele tasemele. Pärast major A. Parts'i surma kompanii pealiku asetäitjana juhtis agarasti üksust komp. plk. abi M. Orgusaar, kuni maleva pealik nimetas 10. augustist 1936. a. uueks kompanii pealikuks KL peastaabi laskejaoskonna pealiku major Hans Virit'i, kes vilunud kuulipildurina ja tõsise juhina on asunud üksuse tegevuse juhtimisele.

Kuna üksuse juhtimine seisab kindlates kätes, ühise pere moodustavad enamasti õppinud kuulipildurid ja üksuses valitseb kindel üksmeel, seisab kompanii Tallinna malevas tugeva löögiüksusena oma vastutusrikka ülesande kõrgusel ja võib rahuldustundega vaadata tagasi 10 aasta kestes kordasaadetud tööle ning kaitseliidu võimsa pere liikmena jätkata õilsat tööd meie kodukaitse kõrgete sihtide taotlemiseks.

Valge Kotka riigis - külalistatikes Poolas

Poola Küttide Liidu (Organizacja Zw. Strzeleckiego) lahkel kutsel oli mul võimalus kaitseliidu esindajana viibida nädalapäevad Poolas, et lähemalt tutvuda sealse elu-oluga, eeskätt muidugi Küttide Liidu (legionääride) töö ning tegevusega, missugune organisatsioon oma sihtidelt on võrdlemisi lähedane meie kaitseliidule, ning jälgida Poola küttide kuulsat „Kadrovka“ marssi Krakovist — Kielce, mille sihiks on elustada mälestusi legionääride sõjakäigule asumisest nende kuulsa marssali Josef Pilsudski juhatusel 6. augustil 1914. a., millal Krakovist väljus esimene kaadrikompanii — sama teed ning samas sihis, kus nüüd alates 1922. a. korraldatakse sümboolseid marsse.

Sel puhul lubatagu mul mõningaid muljeid jagada „Kaitse Kodu!“ lugejaskonnaga.

Ennekõike ei saa märkimata jätta seda ülilahkust ning sõbralikkust, mille osaliseks sain Poolas viibimise päevil koos Läti kaitseliidu (aizsargsi) esindajatega, kelleks olid aizsargside — kaitseliidu — staabiülem kolonel-leitnant Jahnis Sahlits ja Tukkumi rügemendi kompanii pealik kapten Osvalds Rattermans.

Suhtumine Eestile näib kõikjal olevat sõbralik, mis ei seisa üksi külalisviisakuses, vaid tohiks ulatuda märksa kaugemale.

Poola pinnal oli meie esimene peatus nende piirijaamas Turmondis, kuhu jõudsime 30. juulil s. a. kell 05.33 ning kus meil vastas oli Küttide Liidu Varsavi I ringkonna komandandi abi major Eugenjusz Marjan Dmochovski. (Zea komandanto okregu I Zw. Strzeleckiego Varszava).

Olgu tähendatud, et Küttide Liit jaguneb 10 ringkonnaks (okregu) ja 7 iseseisvaks allringkonnaks ja et nende peavalitsuse esimeheks on vandeadvokaat Franciszek Paschalsky ja komandandiks kolonel Marjan Frydrych.

Reis Turmondist Vilno-Grodno sihis Varssavi möödus huvitavas vestluses ning maastiku jälgimises, mis oli kõigiti huvitav ning meelejääv.

Möödues Vilnost kaldub tahtmata tähelepanu Vilno küsimusele, ja kui sellega vähegi tutvuda, siis on kohe selge, miks leedulased on selles küsimuses nii

järeleandmatud. On ju Vilno nende igivana pealinn ja teatud ajaloolise minevikuga, kuna Kaunas, Leedu praegune pealinn, oli Vene kindluselinn (Kovno) ning selle ümberkujundamine uueks pealinnaks võtab veel aega.

Teiselt poolt seletatakse, et Vilno piirkonna rahvastikus ei moodusta leedulased kaugeltki enamust, vaid hoopis valgevenelased, ja Vilnos eneses on pea-aegu võrdselt esindatud poolakad, juudid ja leedulased.

Vilno praegust elanike arvu arvatakse ümar-guselt 180.000 peale.

Teine teel asuv linn, mitte just suurlinn, umbes Tartu suurune, on Grodno. Ta asub Neemeni kõrgel kaldal ja on võrdlemisi rikas mälestusist, millest nii mõnedki puudutavad meie kodumaad.

Siin suri Poola õilis kuningas Stephan Batory, kelle õilsaist püüdeist piisas ka meie kodumaale Ivan Julma võimupäevil. Siit marssisid läbi Napoleoni väed sõjakäigul Moskva ning siin leidis aset palju teisigi ajaloolisi sündmusi.

Varssavi jõudsime 30. juulil lõunapaiku. Raudteejaamas oli meil vastas Küttide Liidu peastaabi ülem (Szef sztabukomendy glonej z. s.) major Franciszek Orawice koos adjutantiga.

Varssav on teatavasti Poola vabariigi pealinn.

Eesti ja Latvia kl. külalised mulda viimas marssal J. Pilsudski mälestuskurgaanile

Ta asub Visla kaldal keset n.-n. masoovia madalikku ning ta elanike arv küünib kaugelt üle miljoni.

Ta on võrdlemisi uueaegne linn, kui välja arvata vana linnaosa, ja rikas ilustustest, mälestusmärkidest ning lossidest.

Märkimist väärib endine kuninglik loss — Poola vabariigi presidendi Ignacy Mościcki praegune residents. Suurem osa lossi ruume on muuseumi all. Siis marssal J. Pilsudski viimne elu- ja tööpaik — „Belvedere“ loss, mis on nüüd muudetud Pilsudski

Külalised Krakovis vana kindlusega tutvumas

muuseumiks ning mis on säilinud samas seisukorras nagu see oli kadunud marssali elupäevil. Isegi voodi, mis asetses ta töökabinetis, on jäetud samasse kohta.

Edasi otse kindralstaabi juures asub Poola tundmatu sõduri haud.

Pärast lühikest peatust ja einet hotell „Astoria“ jätkus reis kava kohaselt Koziencie, mille läheduses keset ilusat osoonirikast männimetsa asus Kütide Liidu juhtide suurlaager, millest võttis osa 600 juhi ülesandele ettevalmistuvat.

Koziencie, mille läheduses asub laagriplats, on väikelinn. Laagriplatsile on püstitatud laagri tegevuseks vajalised ehitused (barakid), söögisaal jne. Ei puudu ka telgid, ja siinsamas juures asub võrdlemisi eeskujulik spordiväljak mitmekesiste spordialade harrastamise võimalustega. Laagris on elektrivalgus ning üles seatud raadio saate- ja vastuvõttejaam. Ligi kolm päeva jälgisime suure huviga laagritööd, mis oli mitmeti tähelepanu kõitev.

Olgu tähendatud, et Kütide Liidu peamiseks ülesandeks on kodanike kasvatamine riiklikeks ülesanneteks ja vanade leegionäride mälestuste elustamine, kusjuures pühendatakse võrdlemisi suurt tähelepanu kehalisele kasvatusel ning isiksuse väljaarendamisele. Ei saa jätta märkimata, et kehaline kasvatus (sport), kõige laiemas mõttes, leiab kõikjal erilist harrastamist.

Laagritöö ning tegevuse jälgimisel kujunes haara-

vaimaks ja pühalikemaks hetkeks — Poola leegionide asutaja Josef Pilsudski ja vanade leegionäride mälestamiseks korraldatud lõkkeõhtu, millest võttis osa Kütide Liidu peavalitsuse esimees F. Paschalsky ja peakomandant kolonel M. Frydrych ning kohaliku sõjaväeringkonna ülem kindral Smoravinsky. Ka ümbruskonna rahvast oli õige suurel arvul kokku tulnud.

Laagris valitses täielik sõjaväeline kord ja distipliin.

Kütide Liidu liikmete arv on viimaseil aastail tõusnud poole miljoni ja organisatsioon on ise allutatud kaitseministrile ning ringkondade juhid on kõik kaardiväe ohvitserid ja palgalised nagu meilgi.

Ringkonnad jagunevad omakorda veel vähemateks üksusteks.

Koziencis, nagu eespool märgitud, peatusime kolm päeva. Vahepeal külastasime ka Kütide Liidu naiste suvilaagrit, mis asus umbes 50 km Koziencist eemal, väikese linna külje all, n.-n. „Wólka-Profec-kas“. Naiste juhtide laagris, millest võttis osa 400 naise ümber, valitses samuti sõjaväeline kord; tehti rivi ning korraldati isegi laskeharjutusi väikekaliibrilistest püssidest. Kehalisele kasvatusel pannakse erilist rõhku.

Naiste organisatsioon on ümberorganiseerimise järgus, kuid juba senini oli uuesti organiseeritud üle 90.000 naise. Nende juhiks on peainstruktor (palgeline), kes allub komandandile.

Nii meeste kui ka naiste laagri kestus oli ette nähtud 4 nädalat ja eespool märgitud laagri asukohad (platsid) on kujunenud alatisteks.

Küllaltki tähtis koht laagritegevuse kavades on antud kultuursegitustööle, kus arutatakse isegi akuutseid päevaküsimusi.

See oleks lühidalt laagritest.

Edasi jätkus meie teekond kava kohaselt Zakopane, mis asub Tatra kõrgmägestiku jalal või õigemini oru suudmes ja on ligi 900 m kõrgusel merepinnast. Siinsamas lähedal asub ka Poola ja Tšehhoslovakkia riigipiir, mille looduslikuks tähistajaks on Karpaadid.

Zakopane on kujunenud Tatra kõrgmägestiku Poola poolse osa turismi keskuseks, kuid ta on ühtlasi ka Poola kuulsamaid tervise- ja mägikuurorte, kus liikumine on väga elav ning külastajaid leidub isegi kõige kaugemalt mailt.

Zakopane, nagu eespool märgitud, asub kõrgmäestiku vahelises orus ja on ümbritsetud kolmest küljest kõrgete mägedega ning mäenõlvakuil kasvava metsaga. Mäenõlvakud on üle külvatud rohkete elamute ja suvilatega, mille fooniks on veidi kõrgemal kasvav mets.

Peatänav, mis läheb mööda oru põhja, asetseb rööbiti mäestiku vahutava ojaga ja küla või kuurordi üldvaade kujutab enesest amfiteaatrit.

Ei puudu ka nägusad hotellid, kohvikud ja teised lüüskohad.

Omapäraseim neist on kahtlemata Tatra mäestikus asuv mägi-hotell „Morskie Oko“ (Meresilm) 32 km

K/Ü. „RAHVAÜLIKOOI“

Eesti kirjanduse, paberi ja kirjutusmaterjaalikaupade suurlaad
Tallinnas

Kõigi raamatute, ajakirjade, ajalehtede tellimiste kiire täitmine
Odav ja nägus raamatute köitmine kogudele

Harju tän. 48, oma majas, tel. 444-39, 444-37.

Pärnu mnt. 10, panga majas, tel. 446-67, 446-66

sõjaretkest võttis teiste hulgas osa kadunud marssal J. Pilsudski järglane — praegune Poola sõjavägede peainspektor (ülemjuhataja) kindral Edward Smigly-Rydz.

Nüüdse Poolamaa suurim ning teeneterikkaim mees E. Smigly-Rydz seisis 1920. a. Poola nende vägede eesotsas, kes veriselt löid tagasi enamlaste rünnaku Varssavile.

Tema eriliseks iseloomujooneks olevat — mida ka kadunud marssal mitmel korral on alla kriipsutanud — kindrali kõikumatu rahulikkus igas olukorras.

Et elustada ning säilitada mälestusi noilt aegadelt, korraldab Poola Küttide Liit alates 1922. a. neid sümbolseid marsse (rännakuid) 123 km maa pikkuselt Krakovist Kielce, see on n.-n. „Kadrovka“ teel. See on seesama ajalooline „Kadrovka“ tee, mida mööda asusid teele esimesed leegionärid ajalooliselt — Oleandry (Oleandrov) kogumiskohast 6. augustil 1914. aastal kell 0320.

Rännakul katmisele kuuluva maa pikkus, nagu eespool märgitud, on 123 km ning see tuli „marsimääruste“ kohaselt katta kolme päeva jooksul. Teel oli ette nähtud kaks peatust. Enne viimset etappi — umbes 30 km lähtest — oli ette nähtud laskmine ja pärast selle sooritamist algab liikumine juba kiiruse peale. Nii sündis ka käesoleval aastal, s. o. 6., 7. ja 8. augustil. Enne rännakmeeskondade teele asumist, kes on täies rakmes, loeti ette marssal Josef Pilsudski läkitus, mis ta 6. augustil 1914. a. esimestele sõjateele asunud leegionäridele enne teele asumist lausus ja mis on kokkuvõetult järgmine:

„Siit peale algab Poola vabadusvõitlus. Olete esimesed pioneerid. Ma ei anna teile kaasa lubadusi ei aumärkide ega muu peale. Kõike otsustab teie vahvus.“

Seda iga-aastast Poola vabadusvõitluse algust meeletuletavat sümbolset marssi jälgitakse ja elatakse kaasa kogu Poolas ja eriti marsi piirkonnas suure huvi ja vaimustusega.

Ka seekordset marssi, mis oli arvult 12-nes, jälgiti sama vaimustusega.

Kõikjal olid püstitatud auväravad ja möödaminejaid tervitati vaimustatult.

Vahepeal külastasime ka marssal J. Pilsudski mälestuseks püstitatavat mäge, mis asub umbes 7 km kaugusel Krakovist ja mis tuleb kavade kohaselt um-

bes 35 meetri kõrgune. Seni kokkukärutatud mäe kõrgus on 17 m.

Ka meil oli võimalus ja au kärutäied mulda seni kokkutoodule lisandada.

Marsi lähtel — Kielces — oli pärast võistluste lõppu auhindade väljaandmine ja sellele järgnes kohe laialisõit.

Ka meie kaitseliidu poolt koos Läti aizsargsidega oli pandud välja rändauhind — distsipliinilt parimale üksusele.

Meie teekond läks tagasi otse Varssavi, kus ees seisis viimased tutvumiskäigud linnas, Küttide Liidu laskerajal — kus ka laskeosavust proovisime, siis jumalagajätt ning ärasõit. Samal ajal olid Varssavis käimas ettevalmistused Prantsuse kindralstaabiülema Gamelini vastuvõtuks. Poolas viibimist aitas omalt poolt kõigiti mitmekesistada Küttide Liidu peakomandant ja staabiülem ning meie alatine saatja, alati sõbralik, abi- ning nõuvalmis major E. M. Dmochovski, ja kõik teised, kellega oli võimalus kokku puutuda. Nii et tagasisõit algas kõige paremate muljetega ja jääb vaid soovida, et sellaseid külaskäike võimalikult jätkataks.

Lõpuks veel mõni sõna Poolast. Poola vabariigi (Rzeczpospolita Polska) praegune pindala on 388.390 km² ja elanike arv 1935. a. andmeil on 33,4 miljonit — seega on Poola nii pindalalt kui ka elanike arvult kuues riik Euroopas.

Rahvastikust on kaks kolmandikku (69%) poolakad ning ühe kolmandiku moodustavad: ukrainlased, juudid, valgevenelased, sakslased j. t. rahvused kokku. Kõrge sündivuse tõttu näitab elanike arv püsivat tõusu. Kui 1921. a. oli elanike arv 27,2 miljonit, siis on 1921.—1935. a. vahemikus tõusnud see arv 6,2 miljoni elaniku võrra.

Peategevusalaks on põllumajandus (65%). Kogu pindalast kuulub 57,7% väikemaapidamisele (talundid) ja 28,6% suurmaapidamisele (mõisad).

Võrdluseks olgu märgitud Eesti vabariigi pindala, mis on 47.549 km² ja elanikke — 1935. a. andmeil — 1.128.365.

Põllumajanduse alal tegeleb 59%.

Linnadest on Poolas suuremad Varssav — 1,3 miljoni elanikuga, Lodz (Poola Manchester) — 0,6 miljoni elanikuga ja Poznan (Posen) — 249 tuhande elanikuga ning Krakov — 212 tuhande elanikuga.

kaugusel Zakopanest ja ligi 2000 m kõrgusel, ning siinsamas mäestiku orus asub imeilus sinakas kristallselge veega mäestikujärv, mis kannab samuti nime „Morskie Oko“ (Meresilm). Siit kaljust pinda mööda looklevat teed mäestikku edasi liikudes kohtame peagi veel kaht täiesti vaikset, imeilusat mäestikujärve, mida ümbritsevad kaljujärsakute tumedad varjud, muutes ühtlasi järved süsimustiks, ja sellest, arvata vasti, on ka nimetus „Czarny Staw“ (Mustjärv).

Väga huvitav oli näha veel karjaste küla ja lambaraju — Hala Casienicovas, kus asub ka samanimeline teine mäestikuhotell.

Zakopanes liikuvat hooaegadel — ja neid on siin kaks: suvine ja talvine — kuni 25.000 välisvõõrast.

Zakopanes asub muuseumis ka Poola ohvitseride ja nende perekondade puhkekodu. Vahetevahel peatub Zakopanes ka Poola vabariigi president, et veeta siin oma puhkeaega.

Erilist huvi pakkus Zakopane käsitöökool, kus peamine tähelepanu näis olevat suunatud nikerdustöödele.

Pääsu kergendamiseks mäestikku on ehitatud n.-n. köisraudtee, mis on 4,5 km pikk ja millel liikumine on väga huvitav. Selle alg- ja lõppjaamas võib kohata inimesi kõigist ilmakaartest. Lõppjaam asub üsna Tšehhoslovakkia piiri läheduses — Kasprovys. Alg- ja lõppjaama vaheline tõus on kuni 1000 m.

Tatra kõrgmäestiku üksikud tipud on üle 2600 m kõrged.

Isegi turisti kombel sõandasime tõsta oma jala üle Tšehhi vabariigi piiri.

Zakopanest jätkus meie reis Krakovi, kuhu jõudsime 5. augustil.

Siin ilusal Visla ülemjooksul — mitte kaugel Karpaatide eelmäestikust — asub vana Poola pealinn Krakov ja keset linna, otse Visla kaldal, üksikul kõrgendikul, Poola endine kuningate loss Vavel ühes kirikutega, mis on eriti nägemisväärne ja kus puhkavad Poola endised kuningad ja rahvuskangelased ning nende keskel ka Poola uuestilooja ja ehitaja marssal Josef Pilsudski maine põrm.

Krakov oma 212.000 elanikuga on vanimaid Poola linnu, mis on oma kunsti ja ajalooliste mälestustega ka kõige enam säilinud.

Nähtust on eriti märkimisväärne vanad linnamüürid ja väravad, kunstimuseum, peakirik ja vanim ja kuulsaim Poola ülikool, kus töötas omal ajal ka kuulus täheteadlane M. Kopernicus

Krakovi Austria valduses oleku päevil kasutati Vaveli lossi kasarmuna, mistõttu see palju kannatada sai ja hiljem Poola vabariigi päevil on tulnud suuri summasid kulutada lossi endisesse seisukorda viimiseks.

Mitte kaugel Krakovist asub Poola suurim soolakaevandus Vieliczka. Kaevanduse valitsuse lahkkel vastutulekul oli meil võimalus lähemalt tutvuda soolakaevandusega ning selle tööga maa all.

Vieliczka soolakaevanduses

See tuli sooritada vastavates kitlites ja peakattes, mis anti kasutada kaevanduse valitsuse poolt.

„Marsz szlakiem Kadrowki“.

Edasi lubatagu lühidalt peatuda „Kadrovka“ marsi juures, mis oli käesoleval aastal arvult kaksteistkümmes. Kuid enne selle juure asumist tahaksin paari sõnaga ära märkida selle sümboolse marsi ajaloolist tagapõhja. Poola leegionäride sünniajalugu ulatub tagasi ennemaailmasõjaaegsesse ajajärku ja nende ühine tähistamist vääriv tegevus algab 1914. a., kus nende pärastine tulihingeline marssal Josef Pilsudski Krakovisse eriti selleks kokkukogunenud Poola iseseisvuslased ühendab leegionide nime all ning sama aasta 5/6. augusti ööl, enne veel, kui Austria-Ungari oli vormiliselt saanud kuulutada sõja Venemaale (pärast Sarajevo sündmusi), asus leegionäride esimene kaadri-kompanii sõjateele — Miheilovici-Kielci sihis, et vabastada oma maad ja rahvast võõra võimu kütkest ja asuda uue Poola ülesehitamisele.

Ühtlasi pandi suuri lootusi kogu rahva kaasatulekule ja osavõtule vabadusvõitlusest, kuid kahjuks need lootused siiski osutusid petlikeks.

Ajalooliselt oli see siiski küllaltki julge katse ja siit peale õieti algabki leegionäride ajalugu.

Olgu tähendatud, et sellest esimesest leegionäride

LASKERIISTADE TÖÖKODA

Igasuguste laskeriistade parandus, uute osade ja padrunite laadimise abinõude valmistamine

Tallinn, V. Karja 3, tel. 472-40

Karl Koppelman

laskeriistade töökoda

Labral Jurka

Veste Vabadussõjast
Jaan Rimpel.

(K. K. nr. 20 järg.)

Esimesed kokkupõrked landesväeriga selgitasid, et tegemist on visa ja kangekaelse vastasega. Kui enamlaste põgenema löömiseks oli vaja neid vaid korraks paanikasse ajada äkilise rünnakuga, siis seekordse vaenlase juures see nõks ei läinud läbi. Pealegi oli landesväär hästi varustatud, toidetud ja meeste meeleolu igasuguste kuldsete lubadustega kõrgele aetud. Meie poolt oli neile vastu seada vaid sõdurite ja juhtide meeleu vaprus ja — ajalooline viha. See aitaski. Isegi seesugused mehed, kes punastega võideldes seda nagu pooleldi vastu tahtmist tegid — oli neid vabadussõja päevil peaaegu igas väeosas — muutusid landesväeri vastas eeskujulikeks ja surmapõlgajaiks lahingumeesteks.

Oli olnud ratsapolgulgi mõningaid kokkupuutumisi parunite kambaga, ja nagu ikka oli polk oma ülesande läbi viinud. Seekord oli polgu positsioon Koiva ääres ja esimene eskadron asus ühes läti külas, jõe lähedal. Eskadroni poolt oli eemale paigutatud valvetõke ja veel ettepoole paigutatud valvepost, koosnev kahest sõdurist. Vahikorral viibis Jurka ja üks noor vabatahtlik-koolipoiss.

Juba hommikust peale oli palav ja keskpäevaks saabus seesugune kõrvetis, et kõik elusolendid muutusid apaatseiks, uimaseiks ja otsisid varju, kus aga vähegi võimalust. Kõikjal valitses vaikus ja kogu looduski näis laisana, elutuna selles silledavas suvepäikese loomas. Ei siristanud linnud ega liigutanud vähimki tuuleõhk lehti puudel. Nagu surnud oli kõik.

Eemalt paistis rukkivälja tagant üksik külast eemal seisev talu, niisama elutu kui ümbruski; põllust lõunapoolsel heinamaalapid sirutasid kaks üksikult kasvavat kaske latvu ülespoole ja kaskede vahel, kuivanud loigu kaldal, oli tihe vesipajupõõsas. Põõsas asuski esimese eskadroni valvepost, pidades silmas umbes kilomeeter maad eespool olevat tihedat okaspuumetsa. Jurka lamas põõsaveerel laisalt väljasirutatud jaltega vatsuli ja näppis igavuse peletamiseks rohuliblesid nina ees, kuna ta teatsimees selili olles vahtis päikeselõõmast kahvatut taevast. Oli pöörašelt igav. Juba mitmendat päeva seisti paigal, tegevusetu, ja meeste kärsitu lahingumeeleolu muutus halvaks. Kui kaua siin siis seistakse? Viimati landesväeri sunnik pageb eest minema ja jääbki talle saun kuumaks kütmata!

Selle keskpäevase palavuse ja liigse päikese tõttu näiliselt surnud looduse rahu segas äkki üksik, vaevalt kostev, püssipauk, kõlades kuidagi laisalt, ilma

hariliku teravusega, tekitades elu liikumatusse maastikku. Äkilise nõksuga hüppas Jurka kaaslane püsti ja teravasti eemal oleva metsa poole vahtides röögatas:

„Tulevad, raisakullid. Jurka, lajata madsenist!“

Ja ilmuski metsast landesväeri ahelik ning liikus kiirsammul küla suunas, selle järel teine. Näiliselt oli vaenlane suurte jõududega pealetungi alustamas.

Pistis Jurkagi pea põõsa tagant lagedale ja viivu silmitsemise järele sõnas veidi imestanult:

„Tohoo, kuram, tulevadki. Ei märka, saatana nahad, selle palavaga metsas paigal põõnata. No litsuge aga oma ninad ligemale, sõbrakesed, küll ma leian teile siit midagi parajat.“

Pikkade sammudega joostes tuli valvetõkkest sidemees ja päris jooksupu ähkides:

„Kes laskis? Mis oli?“

Jurka näitas, sõnagi lausumata, ligineva vaenlase suunas ja asus vaikides madseniga põõsa veerele, asetades tapariista toru selleks valmistatud mätastest alusele, ning sõnas siis:

„Ütle Hindreusele, et ma annan neile siit veidi tina, kui nad lähemale jõuavad, ja siis lidun tagasi.“

Sidemees, nähes liginevaid sakslasi, tõmbus küüru ja jooksis kiiruga tagasi, laadides jooksupu püssi ja vahtides aegajalt üle õla tagasi.

„Pane ennast aga teispool põõsast hakkama,“ sõnas Jurka oma kaaslasele. Litsus siis sõrme päästikule, korraldas vasaku käega kassette, et need hästi saadaval oleksid, surus mütsi silmadele ja pomises siis läbi hammaste:

„Noh, olen kaua oodanud seda aega. Tulge aga tulge. Hästi lähedale, küll ma siis...“

Ta ei saanud lõpetada, sest äkilise ilina vingusid, vihisesid pea kohal šrapnellid ning neli raksatust käis peaaegu korraga. Vaenlase patarei avas tule.

„Jurka, kurat, tõmba tuli peale, nad on ligidal!“ hädaldas Jurka kaaslane, nihutades end põõsa varjus rahutumalt kahele poole.

„Pole veel paras aeg.“

Jurka püsis liikumatult ja külmaverelisena oma kohal, oodates silmapilku, millal vaenlase ahelik sedavõrd ligi jõuab, et tuli on hästi mõjuv.

Pealetungiv ahelik aga seisatas ja ta vasakult tiivalt eraldus kümnekond meest, kes nähtavasti tiiva kaitsena liikusid meie seisukohast paremal asetseva madaliku poole.

Seda nähes pistis Jurka vanduma:

„Kuradi nahikud! Sel kombel rikuivad kogu plaani. Kui need meid märkavad, ei saagi neid orki võtta.“

„Laseme jalga,“ soovitas ta kaaslane, vahtides ärevalt ümbrust ning surudes kramplikult püssi. „Sel kombel piiravad sisse ja võtavad tossu välja!“

„Ära lorise,“ litsus Jurka läbi hammaste. „Ma löön neile varsti pilli lahti, las' tantsivad.“

Selle aja sees oli ahelik jõudnud Jurka seisukohaga peaaegu ühele joonele. Kuna ta liikus paremale, siis oli aheliku vasak tiib põõsast umbes sada viiskümmend sammu vasakul. Vaenlase patrull aga oli millegi pärast maha jäänud ja oli otse põõsa kohal ligikaudu paarisaja sammu kaugusel.

Nähtavasti oli eskadron seisukoha võtnud, sest külast avati ligineva vaenlase pihta äkki kiirtuli. Landesvääri ahelik hetkeks peatus, osa heitis maha, kuid ohvitseride sundimise peale tõusti peagi ja jooksumammel tormati edasi; kostis julgustavaid hüüdeid, komandosõnu ja kuiv, kuristav hurraa.

„Nüüd on paras aeg,“ irvitas kurjakuulutavalt Jurka. „Pea kassetid valmis!“

Ja siis naeris äkki kuivalt, ragisevalt madsen ta käes. Jurka litsus end mätta ligi ja sihtis piki ahelikku.

Äkki avatud kuulipildujatulel oli hävitav mõju: landesvääri ahelikus mehed hüppasid, kuidagi veidralt käsi laiaili pildudes, õhku, mõned kukkusid järsult, saetud puuna vaikides, mõned õudselt röögatasid. Pealetormavas ahelikus tekkis täieline segadus. Äkiline tuli küljelt, ja pii lähedalt, on alati hävitav ja paanikat tekitav. Jurka oma madseniga oli neile nähtavasti täieline üllatus.

Lasknud läbi viis kassetti, lõpetas Jurka tulistamise aheliku sihis ja pööris kuulipilduja eesoleva vaenlaste salga poole. Neid aga polnud näha. Olid kas maha heitnud või plagama pannud.

Nüüd ragises kogu liinil. Mahaheitnud vaenlase

ahelik tulistas närviliselt mitmest kuulipildujast ja katsus aeg-ajalt väikeste salkadena edasi joosta, niipea aga kui mõni salk tõusis, niitis neid Jurka madseniga. Aga ka külast hoiti ahelik tabava, hävitava tule all.

„Kurat, nüüd peaks peale minema,“ hüüdis Jurka pooliti püsti tõustes. „Mis pagan nad magavad seal!“

Mõlemad olid ärevuses. Aegajalt tulistades olid nad peaaegu põõsast lagedale tulnud ja vaenlase ahelik, märgates põõsas liikumist, suunas sinna kuulipildujatule. Vinguva parmuparvena vihisesid äkki nende ümber kuulid.

„Maha, maha!“ möirgas Jurka oma kaaslasele, aga oligi hilja. See rabas äkki, valulise üllatusilmega, püssi maha pillates, mõlema käega kaelast ja vajus siis vaikides rohule, püüdes roomata põõsa varju.

„Mis, kas said haavata?“ päris Jurka ta juure hüpates.

See näitas vaid valulisel ilmel käega kaelale. Jurka rabas ta pluusi eest lõhki ning nüüd selgus, et kuul oli joosnud kaelast läbi. Nähtavasti aga polnud haav kardetav ja kuul oli läbistanud vaid liha, sest Jurka kaaslane ajas end istuli ja kogeles pooleldi naerdes, pooleldi hirmumult:

„Oi sa kurat, nüüd panid vist mu lauluhääle pintsli!“

Käristati siis ühiselt sidemepakk lahti ja Jurka sidus kiiruga seltsimehe kaela kinni. Kargas siis uuesti madseniga põõsa veere ja põrutas metsiku tule vaenlase aheliku pihta. Seda polnudki enam vaja tulistada. Meie mehed olid vastupeatungile asunud ja vaenlase ahelik pages. Jooksvat ahelikku aga niitis meie patareide tabav tuli ja vahetpidamata kukkus seal mehi, kes liikumatult legendikule lamama jäid. Kogu legendik oli lamavaid landesväär-lasi täis ja need ei tõusnud enam, et tulla vallutama maad, mida omal ajal Saksa röövrüütlid, tänu oma tehnilisele üleolekule ja eestlaste naaberrahvaste äraandlikkusele, olid vallutanud. Seekord oli meilgi, peale meeste vapruse, vaenlasele võimalus vastu astuda enam-vähem ühesuguste sõjariistadega.

Kui pealetungiv eskadron eelpostini jõudis, nähti Jurkat, ühes oma haavatud kaaslasega, imelikku toimingut sooritamas: mõlemad mehed kepslesid ja hüplesid surmtõsiste nägudega, laiutades käsi, pungitades silmi ja tehes nägudega koledaid grimasse. Kogu eskadron kogunes nende ümber ja vahtis neid lahingust hoolimata laia naeru ja naljatuste saatel.

„Mis pagana kitsetantsu te tantsite siin?“ päris eskadroni ülem.

„Tantsime sõjatantsu võidu puhul,“ vastas Jurka kaaslane, kepslemist järele jättes.

„Indiaanlased tegid alati nii.“

„Õige mul indiaanlased väljas,“ pragas lõbusal muigel Lõhmus.

„Miks, pagana päralt, te ei tulnud valvetõkkesse, kui sakslased peale tulid?“

„Einoh, siit oli pagana mõnus põrutada,“ seletas Jurka käsi laiutades.

„Ega ma nende nahkute eest jooksma hakka. Valu sakstele, muud ei midagi!“

„Oleksid nad su, sindrinaha, tükis madseniga kinni nabinud ja vagaks teinud, vaat' sulle siis „mõnus põrutada“. Ma oleksin su nahka siis alles veel parkinud,“ seletas Lõhmus rusikat raputades.

„No, kurram, mind nad juba ei saa!“ praalis Jurka. „Ja kus sa mu nahka ikka enam parkida oleksid saanud, kui see sakslaste pihus.“

Naeris eskadroni ülem Lõhmus ja kogu meeskond. Siis mindi edasi. Landesväär oli saanud nähtavasti kõvasti sugeda, sest metsani ja sellest läbi lähemate küladeni jõudes leiti vaid nende laipu. Elavad olid kõik taganenud. Mindi edasi, ikka edasi, kuni jõuti Riia-eelsete vaenlase seisukohtadeni. Siin ta hakkas veel kord vastu ja tekkisid kibedad heitlused lätlaste linna pärast. Langes siin veel eesti ema poegi, pidi veel voolama vaprate veri, et niisutada maapinda, mille vabaduse eest võideldi. Imelik oli see maa: nii palju oli ta endasse imenud verd, higi ja pisaraid, aga ikka ja ikka veel nõudis lisa. Esivanemate vere ja kannatuste läbi pühaks saanud maa näis omavat ka usutoojate pühakute täitmatu saagiiha. Ja ta ei leppinud muuga kui vaid sooja meheverega.

Toimetusele saadetud Kirjandus

A. Saal: Vambola. Jutustus vanast Eesti ajaloost (1209—1212). 440 lhk. Hind 1 kr. 75 s. Eesti Kirjanduse Selts, Tartus, 1936.

Tõnis Braksi näid. „Võsavennad“. Külakomöödia 4 vaatuses, Autorikaitse Ühingu kirjastus.

Elmo Ellor: „Naismetsavaht“. Rahvatükk 3-es vaatuses, Autorikaitse Ühingu kirjastus.

H. Jänes — O. Parlo: Eesti keele grammatika ja harjutustik koolidele II. Häälikuõpetus. Keskkooli II ja algkooli VI klassile. Redigeerinud mag. Joh. Aavik. O.-ü. „Noor-Eesti Kirjastus“, 1936. a. Hind Kr. 1.35.

A. Ostra: Lendva. Romaani II osa. O.-ü. „Noor-Eesti Kirjastus“. Rahvaraamat nr. 3(9) 1936. a. Hind Kr. 1.—.

A. Parts: Maateaduse töö- ja õpperaamat algkooli IV klassile. Neljas trükk. 107 joonisega, 2 kaardiga ja 2 värvitrukis pildiga. O.-ü. „Noor-Eesti Kirjastus“ Tartus, 1936. a. Hind Kr. 1.—.

Bernhard Sööt: Kirjandiõpetuse põhijooni. O.-ü. „Noor-Eesti Kirjastus“ Tartus, 1936. a. Hind 75 s.

K. Ast-Rumor: Allah ja ta rahvas. Tähelepänekuid ja elamusi Marokkos. Kirjastusühing „Uus

Eesti“ väljaanne. Tallinnas 1936. a. 228 lhk. Hind Kr. 1.50.

Soome kaitseliidu häälekandja: Hakkapeliitta nr. 38, 39.

Suomen Sotilas nr. 19.

Leedu kaitseliidu häälekandja: Trinitas nr. 39, 40, 41.

Poola kaitseliidu häälekandja: Strezelec nr. 37, 38.

Sõdur nr. 37/39, 40/41.

Taluperenaine nr. 10.

Üliõpilasleht nr. 8.

Le Gymnaste nr. 9.

Eesti Tuletõrje nr. 9.

Eesti Spordileht nr. 9.

Eesti Kirjandus nr. 9.

Kotkas nr. 9.

Tervis nr. 9.

Eesti Statistika nr. 178.

Uus Talu nr. 9.

Loomasõber nr. 4.

Kaubandus-tööstuskoja Teataja nr. 19.

Eesti Noorus nr. 9.

KEEMIATÖÖSTUS
„FEI WAL“
TALLINN, VOLTA 3

KONTOR „VIRONIA“ H. SIMM & KO.

TALLINN, VANA POSTI 5. TELEFON 446-98

MASINAD JA SEADELISED

NAHATÖÖSTUSELE,
SAAPATÖÖSTUSELE
RAUA JA METALLI
VALAMISELE

TRÜKIVÄRVID

PRONKS- JA ALUMINIUMPULBRID

A. J. TRANKMANN & Ko.

=====
LAEVAMAALKER,
SPEDITSIOON
JA TRANSPORT
=====

TALLINN, PÄRNU M. 6, URLA MAJAS
TEL. 442-57 & 442-59

LINOLEUM
VAHARIIE
VIHMAKUUED
SELJAKOTID
KALOSSID

=====
S. KULL

TALLINN, V. POSTI 8

PARIM
küürimise ja
puhastamise
VAHEND

alumiiniumist, klaasist, portselaanist, email ja puust nõude puhastamiseks ning küürimiseks.

Asendamatu piimanõude, koorelahutajate ja pütide korrashoiuks

Igas töökojas ja majapidamises asendamatu.

Nõudke ainult küürimispulbrit

BOB

Nõudke tuntud headuses

R. KLAUSSON'I

MONPANSJEED,
ŠOKOLAADI-
KOMPVEKKE,
ŠOKOLAADI,
BISKVIITI

Müügil üle maa kõikides
koloniaalkauplustes

*

Vabrik asub

Tallinn, Jahu 5, tel. 441-15

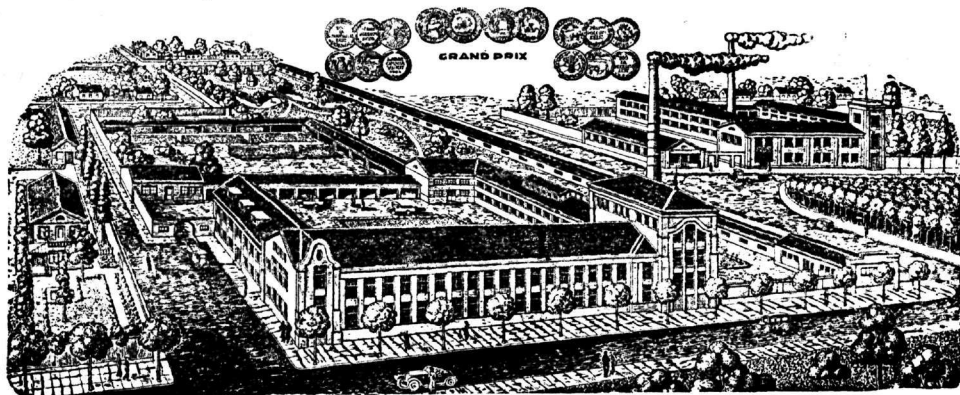
**A/S. PÄRNU
LINATÖÖSTUS**

PÄRNU, Rääma tän. 38.
Tel. 125.

Suurim ja täielisim lina ketramise ja kudumise vabrik, riide ja lõngade värvimise, pleegitamise, villa kraasimise ja ketramise, kalavõrgu-kudumise ja nõõrivabrikud.

LADUD: Pärnus, Tallinna mnt. 11 ja Laidoneri 9.

Ladus müügivalmis mitmesugust linast pesuriidet, käsitöö-, presendi-, koti- ja vaheriidet.

Ilusate mustritega laudlina-, käteräti ja päevatekiriidet. Kalavõrgud puuvilla- ja kanepilõngadest. Pöörduge järelepärimistega.

Graafiline asutus

„LIGRA“

Tallinn, Toompuiestee 10
Tel. 435-88

Valmistab kõiksuguseid
kivitrükitöid korralikult,
asjatundlikult ja oda-
vate hindadega

**Kaitseliidule valmistame
kantavaid
väliraadiojaamu**

vastavalt väliteenistuse nõuetele
Nõudke pakkumisi!

Meie 5-lambiline 3 lainealaga super

«Kraft»

maksab ainult **Kr. 175.—**
Soodsad maksutingimused

J A A K S O N I
elektrotehnikatehas

Tallinn, Endla 9, tel. 448-33

G. MALKOV-PANIN

METSAEKSPORTÖÖR

TALLINN, PIISKOPPI 2 TELEFON 465-02
(end. Duglase 2)

OSTAB

**PROPSE JA EKSPORT-
KUUSELATTE**

SUURIM VALIK

**KLAAS-, PORTSELAAN- JA
MAJAPIDAMISTARBEID**

EDUARD SCHREIBER

TALLINN, PIKK 22
TELEFON 451-19

VALMISRIIETEÄRI

B. RUBANOVICĀ

HARJU T. 22/24

TELEFON 436-95

Ostke hästituntud vastu-
pidavaid ja nägusa id

„N
O
K
I
A“

kalosse ja botikuid,
Kõikjal saadaval

Lühilaine teraapia aparaadid

UNDALA-B-EXTRA UNDALA-B-DUX

Pinge ja kiirte kaitstud Rönt-
geniaparaadid ja kõik tei-
sed elektro-med. aparaadid

Elektr. Ges.

„SANITAS“

Berlin NW 7

Ainuesindaja Eestis:

LINKE & MARTINSON

Tallinn, Vene 11, tel. 432-86, 432-58

„PÄEVALEHT“

ON ISESEISEV, DEMOKRAATLIK JA
ÜLERIIKLIKULT LEVINUIM AJALEHT

SUURIM NING KASULIKEM KUULUTAMISELEHT EESTIS.
HINNATA KAASANDENA IGAL PÜHAPÄEVAL PILKE JA
NALJALEHT «KRATT»

MEIE KIRJASTUSEL ILMUB

„LASTE RÕÕM“

— EESTI POPULAARSEIM LASTEAJAKIRI

T. E. K. Ü.

GRAAFIKATOOSTUS

ON TÄIELISIM TOOSTUS SEL ALAL EESTIS

TRÜKIKODA

KOITEKODA

TSINKOGRAAFIA

LITOGRAAFIA

OFFSET-TRÜKK

HINNAD KÕIGILE
VASTUVÕETAVAD

TELLIMISTE
TÄITMINE KIIRE

SUURIMAD NING TÄIELISIMAD
**RAAMATU- JA KIRJUTUSMATERJALIDE
KAUPLUSED**

KIRJANDUSE JA PABERILAOD EESTIS

TALLINNA EESTI KIRJASTUS-ÜHISUS
TALLINN-EESTI, PIKK T. 2. OMA TELEF. KESKJAAAM 428-83